

**UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FAKULTA SOCIÁLNYCH VIED A ZDRAVOTNÍCTVA**

ANALÝZA PRÍČIN NÁSILIA PÁCHANÉHO NA DEŤOCH

Bakalárska práca

Študijný program: 3.1.14 Sociálna práca

Školiace pracovisko: Ústav romologických štúdií

Školiteľ: doc. PhDr. Jaroslav Balvín, CSc.

Nitra 2010

Martina Hamadová

ZADANIE ZÁVEREČNEJ PRÁCE

Ďakujem môjmu konzultantovi práce

Mrg. Ivanovi Rácovi a školiteľovi práce doc. PhDr. Jaroslavovi Balvínovi, CSc.
za cenné rady, odborné usmernenie, podporu a pomoc, ktorú mi poskytli pri vypracovaní
bakalárskej práce.

ABSTRAKT

HAMADOVÁ, Martina: *Analýza príčin násilia páchaného na deťoch*. [Bakalárska práca] – Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva; Ústav romologických štúdií. – Školiteľ: doc. PhDr. Jaroslav Balvín, CSc. Stupeň odbornej kvalifikácie: Bakalár (Bc.). – Nitra: FSVaZ, 2010. 42 s.

Autorka sa v práci zaoberá problematiku násilia páchaného na deťoch. V prvej kapitole sa venuje vymedzeniu základného pojmu čo je násilie a ako ho charakterizujú jednotliví autori a vymedzeniu pojmu násilie páchané na deťoch. V druhej kapitole sa autorka snaží priblížiť formy násilia páchaného na deťoch, pričom ich rozdeľuje do ďalších päť podkapitol. Ide o podkapitoly fyzické násilie, psychické násilie, sexuálne zneužívanie, zanedbávanie dieťaťa a zvláštne formy CAN (syndróm týraného, zneužívaného a zanedbávaného dieťaťa). V tretej kapitole autorka popisuje rizikové faktory, ktoré ovplyvňujú vznik násilia páchaného na deťoch. Faktory popisuje v troch podkapitolách a to faktory na strane rodičov, na strane detí a na strane spoločnosti. V poslednej, štvrtej kapitole, sa autorka venuje ochrane pred násilím. V prvej podkapitole popisuje legislatívu na Slovenskej republike, ktorá sa zaoberá násilím na deťoch a v druhej podkapitole sa zaoberá formálnou a neformálnou pomocou deťom obetiam násilia. Autorka v práci zistila, že násilie sa často stáva súčasťou rodinného života. Pri násilí páchanom na deťoch ide väčšinou o využívanie fyzickej, psychickej alebo inej moci voči deťom, ktoré často nie sú schopné sa ubrániť pred silnejšou osobou. A preto autorka zdôrazňuje, že je dôležité všímať si svoje okolie a zmeny v ňom. Autorka tak isto odporúča, aby aj deti v školských zariadeniach boli informované o možných inštitúciách, na ktoré sa budú môcť obrátiť v prípade zistenia násilia páchaného na ich rovesníkoch alebo ak sú oni samé obeťami násilia.

Kľúčové slová: Násilie. Dieťa. CAN. Zneužívanie. Zanedbávanie. Rodina. Ochrana.

ABSTRACT

HAMADOVÁ, Martina: *Analysis of the causes of violence against children*. [Bachelor's thesis] - Constantin the Philosopher of University in Nitra, Faculty of Social Sciences and Health, Institute of Romany Studies. - Supervisor: doc. PhDr. Jaroslav Balvín, CSc. Degree of qualifications: Bachelor (Bc.). - Nitra: FSVaZ, 2010. 42 p.

The author is at work dealing with the issue of violence against children. The first chapter deals with the basic definition of what the violence is and how to characterize the individual authors and the definition of violence against children. In the second chapter the author tries to bring forms of violence against children, and divides them into five subchapters. This is a subchapter physical violence, psychological violence, sexual abuse, child neglect, and special forms of CAN (Child Abuse and Neglect). In the third chapter the author describes the risk factors that influence the emergence of violence against children. The factors described in the three captioned by factors on the parents of the children and society. In the final, fourth chapter, the author is given protection from violence. In the first subchapter describes the legislation in the Slovak Republic, which deals with violence against children and the second subchapter deals with formal and informal means of child victims of violence. The author at work has found that violence is often part of family life. The violence against children is mostly about the use of physical, psychological or other authority in respect of children who are often unable to defend against a stronger person. Therefore, the author stresses that it is important to observe their surroundings and changes in it. She likewise recommended that children in schools were informed of the possible institutions which will be able to go in case of detection of violence against their peers or if they themselves are victims of violence.

Keywords: Violence. Child. CAN. Abuse. Neglect. Family. Privacy.

OBSAH

ÚVOD	7
1 VYMEDZENIE ZÁKLADNÝCH POJMOV	8
1.1 Vymedzenie pojmu násilie	8
1.2 Násilie páchané na deťoch	9
2 FORMY NÁSILIA PÁCHANÉHO NA DEŤOCH V RODINE	11
2.1 Fyzické násilie	11
2.2 Psychické násilie	13
2.3 Sexuálne zneužívanie	14
2.4 Zanedbávanie	17
2.5 Zvláštne formy CAN	19
3 RIZIKOVÉ FAKTORY VZNIKU NÁSILIA PÁCHANÉHO NA DEŤOCH	23
3.1 Rizikové faktory vzniku násilia zo strany rodičov	23
3.2 Rizikové faktory vzniku násilia zo strany detí	26
3.3 Rizikové faktory vzniku násilia zo strany spoločnosti	26
4 OCHRANA PRED NÁSILÍM PÁCHANÝM NA DEŤOCH	28
4.1 Legislatívny rámec násilia páchaného na deťoch na území Slovenskej republiky	28
4.2 Formálna a neformálna pomoc detským obetiam násilia	29
5 DISKUSIA	31
ZÁVER	37
ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ZDROJOV	39

ÚVOD

Násilie sa v poslednej dobe stáva veľmi častou súčasťou života viacerých ľudí alebo domácností. Stretávame sa s ním v škole, v zamestnaní, v širokej spoločnosti a najhoršie je, že aj v rodine. Môže ísť o násilie páchané na ženách, na deťoch, na starých ľuďoch a tiež môže ísť aj o rasové násilie a pod. Problematika násilia je veľmi citlivá téma a skrýva v sebe rôzne zákutia, či už sa týkajú dôvodov, príčin alebo následkov. Dôvod, pre ktorý sme sa rozhodli spracovať tému s názvom „analýza príčin násilia páchaného na deťoch“ bol a je náš záujem vedieť o danej problematike viac. Vedieť viac o dôvodoch, pre ktoré rodičia týrajú svoje dieťa a vedieť viac o rôznych formách poskytnutia pomoci obetiam násilia.

V práci sme sa venovali konkrétne problematike násilia páchaného na deťoch zo strany rodičov. Teoreticky sa zameriavame na príčiny páchania násilia na deťoch v rodine. Popisujeme druhy, fázy, priebeh a dopad násilia páchaného na deťoch.

Je smutné, že ak sa dieťa dostane do takejto situácie, stáva sa z neho bezmocný človek, ktorý sa nevie a nedokáže brániť. Samotní rodičia sa často dostávajú do ťažkých životných situácií, ktoré nedokážu riešiť a svoju nervozitu a podráždenosť si vybijajú na deťoch. Dieťa tak môže byť týrané fyzicky, psychicky, sexuálne alebo môže byť tiež zanedbávané, zneužívané a pod. Nevinné, bezbranné dieťa nikdy nečaká, že jemu blízka osoba by mu mohla ublížiť. Preto je potrebné, aby samotné dieťa vedelo, na koho sa v takejto situácii môže obrátiť a čo môže robiť.

Ak chceme obmedziť násilie páchané na deťoch vo svojom okolí, je potrebné aby sme si všimli čo sa okolo nás deje. Nemali by sme podceňovať ani tie najmenšie náznaky toho, že možno v našej blízkosti sa niečo takéto odohráva, že možno niekto v našom okolí je obeťou násilných činov.

Hlavným obsahom práce sú formy násilia páchaného na deťoch, ktoré sa vyskytujú v rodinách. Existuje však veľa faktorov na strane rodičov, ktoré ovplyvňujú ich správanie k deťom. Môže ísť o rôzne konflikty v rodine týkajúce sa manželstva, o psychickú nevypelosť jedného alebo oboch rodičov, o rôzne závislosti rodiča či už na alkohole, drogách, alebo hazardných hrách alebo o ekonomickú situáciu rodiny, ktorá môže do istej miery ovplyvňovať fungovanie rodiny. Na základe týchto, ale aj mnohých iných faktorov môže dochádzať k psychickému, fyzickému, sexuálnemu ale aj inému týraniu dieťaťa.

1 VYMEDZENIE ZÁKLADNÝCH POJMOV

1.1 Vymedzenie pojmu násilie

V súčasnej dobe si uvedomujeme, že násilie sa často stáva súčasťou rodinného života. Pod pojmom násilie si väčšina z nás často predstavuje najmä fyzické násilie. Násilie však predstavuje každú formu ubližovania, vyhrážania, psychického, fyzického či sexuálneho nátlaku, prejavovanie nadvlády či zneužívanie moci. Definovanie pojmu násilie je veľmi problematické, je však zrejmé, že zahrňuje celú škálu fyzického jednania, ktoré sa považuje za násilné. Môžu to byť: fackovanie, rany päsťou, bitie, pálenie, hryzenie, kopanie, pokusy o škrtenie, strkanie zo schodov, bodanie a iné (Conwayová, 2007, s. 15). Násilie je následkom ľudského konania, ktoré je zámerné a jeho základným znakom je úmysel, pri ktorom človek spôsobuje ujmu druhému človeku. Tým sa neodmysliteľnou súčasťou násilia stáva bolesť a hrozba bolesti. Rôzne charakteristiky násilia hovoria aj o zanedbávaní, ktoré ovplyvňuje život, fyzickú i psychickú neporušenosť, slobodu jednotlivca, či poškodzujú rozvoj jeho osobnosti. Násilie je dlhodobější proces a jeho podstatou je nespravodlivé využívanie fyzickej, psychickej či sociálnej moci voči iným a to najčastejšie voči tým, ktorí z rôznych dôvodov nie sú schopní chrániť samých seba. Proces násilia môže trvať krátko, ale tiež môže pretrvávať aj roky a jeho intenzita sa môže počas daného obdobia zvyšovať alebo znižovať (Ondrejko, 2003). *„Násilie môže byť zabudované i do štruktúry samotného spoločenského systému a môže predstavovať dynamický proces. Môže narastať, eskalovať, alebo naopak, dočasne môže dochádzať k minimalizácii násilia v spoločnosti. Môže nadobúdať kolektívne i individuálne formy, podobu masových hnutí alebo individuálnych činov v správaní jednotlivcov. Môže spôsobovať utrpenie, bolesť ale i úľavu a subjektívne pocity satisfakcie alebo vyslobodenia. Môže vyvolávať odpor, ale i podrobenie sa, rezignáciu. Násilie možno súčasne označiť i ako špecifické ľudské správanie, smerujúce k vynucovaniu splnenia prianí, záujmov, zákonov, príkazov a pod“* (Ondrejko, 2003, s. 356-357). Šramová (2004) uvádza, že násilie je použitie donucovacích prostriedkov voči niekomu. Je to nútenie, donucovanie, nátlak, vyhrážanie sa násilím, násilné privedenie niekoho niekam, násilné zobratie niekomu niečo.

Útočné správanie, ktoré je reakciou na skutočné alebo zdanlivé ohrozenie vlastnej moci, je charakterizované ako agresia, ktorá je často prejavom hnevu. Agresiu teda v negatívnom

zmysle slova môžeme používať ako synonymum termínu násilie. Agresívne správanie je označené ako agresivita, ktorá je úmyselná a pomáha dosiahnuť určitý cieľ. Je súčasťou nášho života a môže mať pozitívny, ale aj negatívny charakter správania. Človek, ktorý používa agresívne správanie v negatívnej forme je agresor. Agresor nedokáže ovládať svoje správanie, túži po moci, má potrebu zviditeľniť sa a upozorniť na seba. Často krát ide o človeka, ktorý má problémy v niektorej oblasti života (Ondrejko, 2008).

1.2 Násilie páchané na deťoch

Násilie páchané na deťoch predstavuje jednu z najnebezpečnejších násilných foriem, ktoré postihujú detskú populáciu. Jej nebezpečenstvo tkvie najmä v tom, že dieťa a mládež ako obeť násilia nemajú šancu ubrániť sa agresorovi. Deti nedokážu predvídať následky konania agresora a tiež neočakávajú, že im známa osoba im chce ublížiť. Okolie si mnohokrát nevšima prejavy dieťaťa, ktoré nasvedčujú, že sa stalo, alebo opakovane stáva obeťou násilia. Prípadnej výpovede dieťaťa dospelý neveria, či ju pripisujú vysokej detskej fantázii (Šramová, 2004). Vzhľadom k tomu, že deti sú dôverčivé a na dospelých často závislé, ide o vzťah moci a podriadenosti. Niektorí dospelí často tento vzťah zneužívajú a poškodzujú tak dieťa. Povinnosťou dospelých je nielen deťom neublížovať, ale ich od bolesti a trápenia chrániť. „*Násilie páchané na deťoch a dospievajúcich má rôzne formy a rozličné dôsledky, no všetky obmedzujú život a vývin detí postihnutých násilím*“ (Cviková, 2008, s. 42).

Existujú rôzne formy násilia páchaného na deťoch od psychického týrania, fyzického týrania, cez zanedbávanie či pohlavné zneužívanie. Matějček navrhuje používať všeobecný pojem ubližovanie dieťaťu. O zložitosti problému svedčí aj najnovšie vymedzenie tohto pojmu Zdravotnou organizáciou Rady Európy, ktorá používa pre jeho označenie názov „child abuse and neglect“ (skratka CAN), čo v preklade znamená syndróm zneužívaného a zanedbávaného dieťaťa. Tento pojem zahrňuje nielen aktívne formy ubližovania až zabíjania dieťaťa, ale i rôzne pasívne formy. Patrí sem telesné týranie, pohlavné zneužívanie, psychické (emočné, alebo duševné) týranie, zanedbávanie a systematické týranie dieťaťa (Dunovský, 1995, s. 16 - 17). Týranie, zneužívanie a zanedbávanie dieťaťa sú najzávažnejšími dôvodmi na to, aby dieťa odišlo z rodiny. Ak dieťa vyrastalo v prostredí, v ktorom bolo sústavne ohrozované na živote a tiež na normálnom vývine alebo na psychickom, telesnom či morálnom vývine, je potrebné a nevyhnutné, aby bolo úplne a hlboko ozdravené (Kasanová, 2008, s. 96). Týrané dieťa žije v izolácii od

ostatných členov rodiny, ako aj od širšieho sociálneho prostredia. Dennodenne vníma nielen to, že najsilnejšia dospelá osoba jeho súkromného sveta je preň nebezpečná, ale aj to, že ani ďalší dospelí, ktorí sa majú oň starať, ho nechránia. Mnohé týrané deti žijú v nádeji, že dospelosť znamená únik a slobodu. Ale osobnosť, ktorá sa formovala v prostredí donucovania a ovládania, nie je dobre prispôbena na život v dospelosti. Osoba, ktorá prežila týranie, má stále zásadné problémy so základnou dôverou, autonómiou a aktivitou. K úlohám ranej dospelosti - k vybudovaniu nezávislosti a súkromia - pristupuje so závažnými nedostatkami v schopnosti starať sa o seba, s narušeným poznávaním a pamäťou, identitou a schopnosťou vytvárať stabilné vzťahy (Herman, 2001).

Davies (2002, s. 35) vo svojej publikácii uvádza, že vo všeobecnosti sa odhaduje, že z počtu tisícky detí sú zneužívané a týrané dve až štyri deti a to najčastejšie vo veku štyroch rokov. Pričom u týchto detí je v staršom veku najväčšie riziko vzniku postihnutia na základe ich spomienok z detstva. Vysvetlenie zneužitia detí je však zložité a závisí od modelov, ktoré sú navzájom prepojené sociálnymi, kultúrnymi a osobnými faktormi rodinných vzťahov.

2 FORMY NÁSILIA PÁCHANÉHO NA DEŤOCH V RODINE

Aby sme vedeli identifikovať, kedy ide o násilie páchané na deťoch, je potrebné aby sme všetky existujúce formy násilia vedeli rozpoznať (Longauer a kol., 2006, s. 36). Násilie páchané na deťoch a dospievajúcich má rôzne formy a rôzne následky, no vo všetkých prípadoch negatívne vplýva na život a vývin detí, ktoré sú postihnuté násilím. Základné formy násilia páchaného na deťoch, ktoré sa vyskytujú v intímnom domácom (rodinnom) prostredí sú: telesné týranie, psychické týranie, zanedbávanie, sexuálne zneužívanie a zvláštne formy týrania. Zriedka sa však tieto jednotlivé formy násilia vyskytujú osamotene, zväčša ide o ich kombináciu. Všetkých spomenutých foriem násilia sa týka psychické násilie, pretože pri ktorejkoľvek násilnej forme je zasiahnutá psychika dieťaťa (Šramová, 2004).

2.1 Fyzické násilie

Každý úmyselný čin, ktorý spôsobí bolesť a môže viesť k zraneniam, je telesné alebo fyzické násilie. Patria sem buchnáty, údery rukou alebo predmetmi, trasenie, ako aj trhanie vlasov, spútvavanie, hryzenie, spôsobovanie popálenín a pod. (Cviková, 2008). Pri telesnom násilí ide o fyzické ubližovanie jednotlivcovi, zlé zaobchádzanie s ním, ktoré má negatívny dopad nielen na jeho zdravie a život, ale aj na jeho psychiku. Často je spojené s psychickou traumou jedinca, ktorú predstavuje strata dôvery blízkej osobe, ktorá sa dopúšťa telesného ubližovania (Šramová, 2004). Podľa Dunovského (1995, s. 41) je fyzické násilie najpodrobnejšie preskúmaný jav v rámci syndrómu CAN. Z neho sa postupne vytvárali základné prístupy k deleniu, poznávaniu a riešeniu fyzického týrania detí. Najčastejšou podobou fyzického násilia páchaného na deťoch podľa Matouška (2005, s. 27) je bitie, menej často trhanie vlasov, obarenie, vystavovanie chladu, odopieranie jedla a tekutín, topenie vo vode, dusenie, podávanie jedov a podobne. Vodáčková (2002) hovorí, že pri fyzickom násilí ide o také chovanie, ktoré obeti spôsobuje bolesť a fyzické ohrozenie. Môže ísť o bitie, trestanie, hryzenie, dusenie, topenie. Môže ísť o použitie neprimeranej sily pri bežných úkonoch, ako je umývanie, kŕmenie, či prezliekanie. Patrí sem aj podávanie nevhodných liekov, alkoholu, či iných poškodzujúcich substancií. Niekedy sú stopy po takomto zaobchádzaní na tele viditeľné, často však ide o vnútorné, resp. na prvý pohľad neviditeľné poškodenia, ktoré bývajú objavené až pri nejakom diagnostickom postupe. V poslednej dobe sa objavuje stále viac prípadov, kedy je obeť v

rámci vydierania, prípadne únosu vystavená veľmi drastickému mučeniu, pričom mučitelia sú dobre informovaní o formách týrania, ktoré zanechávajú minimálne stopy. Mihaľovová (1999, s. 54) zaraďuje do kategórie fyzického týrania detí, u ktorých bolo dané týranie potvrdené okrem ich výpovedí aj výpoveďami známymi a tiež na základe anamnézy – napr. vyjadrenie sociálneho pracovníka v osobnom liste dieťaťa, záznamy v školských dokladoch, údaj v zdravotnej karte o stopách po bití, popálení, alebo ak bol v záznamoch konkrétne použitý termín týrané dieťa. Fyzické násilie môže mať formu aktívnej alebo pasívnej povahy:

- *Fyzické násilie aktívnej povahy*

Ťažisko fyzického (telesného) násillia páchaného na deťoch možno vidieť hlavne v nezvládnuteľnej nadmernej agresii rodičov a ostatných osôb. Pritom platí, že čím je dieťa menšie, tým je bezmocnejšie a menej schopné obrany. Za jedno z hlavných východísk násilného zaobchádzania s deťmi možno považovať telesné trestanie detí. To veľmi ľahko prechádza do týrania, pričom hranica medzi trestom a týraním je takmer nezistiteľná (Dunovský In Dunovský et al. 1995). Podľa Šramovej (2004) fyzické násilie aktívnej povahy zahŕňa v sebe všetky aktivity agresora, ktoré majú za následok poranenie, prípadne smrť obeť. Patria sem poranenia, ktoré vznikli dôsledkom bitia, poranenia vzniknuté vplyvom otrávenia, dusenia alebo popálenia. Dunovský (1995, s. 41) zahrňuje medzi fyzické násilie detí a ich zneužívanie aktívnej povahy všetky akty násillia na deťoch. Patrí sem podľa neho zámerné zanedbávanie starostlivosti o dieťa, čo negatívne vplýva na jeho život a môže to spôsobiť aj jeho smrť. Medzi deti fyzicky týrané s následným poranením zaraďuje deti, u ktorých vzniklo poranenie v dôsledku bitia, popálenia, obarenia, trestania, a tiež zlyhanie ochrany dieťaťa pred násillím. Do druhej podskupiny patria fyzicky týrané deti, ktoré nemajú bezprostredné známky fyzického (telesného) týrania, ale sú poznačené utrpením, ktoré je spôsobené duševným, resp. iným podobným násillím.

- *Fyzické násilie pasívnej povahy*

Dunovský (1995, s. 59) považuje za fyzické týranie pasívnej povahy nedostatočné uspokojenie aspoň tých najdôležitejších potrieb dieťaťa a to aj v nadväznosti na psychické a sociálne potreby. Ide o zanedbanie starostlivosti o dieťa či nepochopenie rodičovskej role, či už z dôvodu nezrelosti, otupenosti, hľadania iných životných hodnôt než spojených s dieťaťom. Výsledkom týchto skutočností je porucha v prospevaní dieťaťa neorganického pôvodu, čo znamená, že dieťa je nedostatočne vyživované, je podvýživované, podpriemernej

výšky, nemá adekvátny prísun vitamínov, či minerálnych látok potrebných k správne mu vývinu. Výsledkom je tiež jeho väčšia či menšia zanedbanosť, nedostatočné rozvinutie jeho síl a schopností vo všetkých oblastiach života i vzťahu k blízke mu, prípadne vzdialenému okoliu. K najzávažnejším dôsledkom takéhoto zaobchádzania s dieťaťom patrí jeho spustnutie sa, v krajnom prípade až smrť.

2.2 Psychické násilie

Cviková (2008, s. 42) označuje duševné alebo psychické násilie ako konanie alebo správanie dospelých, ktoré vedie k tomu, že deti alebo dospievajúci zažívajú odmietanie, ponižovanie alebo znevažovanie a že sa cítia ohrození alebo zastrašení. Psychické násilie je súčasťou každého týrania, a tým je najčastejšou formou násilia. Psychické násilie zahŕňa akékoľvek konanie, ktoré bráni vytvoreniu priaznivých životných podmienok pre dieťa. Ide o prípady, keď je vzťah dospelého k dieťaťu taký negatívny, že sa vážne narúša osobnosť dieťaťa. Takýmto správaním dospelých je napr. kričanie, ponižujúce poznámky, odmietanie, ignorovanie, izolovanie alebo terorizovanie dieťaťa. Psychické týranie je veľmi ťažké identifikovať a dokázať (Aspekt, In Ukazovatele týrania detí, 2005). Psychické násilie zahŕňa ponižovanie, vysmievanie sa, vyvolávanie strachu u obeti napr. hrozbami telesného ublíženia, izolácie dieťaťa od ľudí, nabádanie a povzbudzovanie k antisociálnemu správaniu predstavuje jednu z vážnych foriem zneužívania moci dospelou osobou nad dieťaťom. Psychické násilie má aj pasívnu formu, keď je dieťaťu odopieraná láska, pozornosť zo strany rodiča. Táto forma týrania je ťažko viditeľná a teda aj ťažko diagnostikovateľná. Výsledkom takéhoto správania sa k dieťaťu je poškodenie jeho sebavedomia, vyvolávanie pocitov hanby, depresie, beznádeje a nedôvery v seba (Šramová, 2004). Kasanová (2008, s. 96) zahrňuje do psychického násilia časté nadávky, ponižovanie, zosmiešňovanie, vyhrážanie sa dieťaťu za účelom vyvolanie strachu, odmietanie dieťaťa, vydieranie, neprimerané zaťažovanie domácimi povinnosťami, neprimerané oddelenie dieťaťa od vrstovníkov, zaťahovanie dieťaťa do konfliktov medzi rodičmi, získavania dieťaťa na svoju stranu a bránenie dieťaťu v styku s druhým rodičom. Zatiaľ čo zneužívanie a fyzické týranie sú pojmy, pod ktorými si väčšinou dokážeme predstaviť konkrétnu udalosť a činy, psychické či emocionálne týranie sú pojmy značne nejasné a tiež sa o nich ani zďaleka tak často nehovorí. Dokonca i špecializované pracoviská zaoberajúce sa týranými deťmi sú zamerané predovšetkým na fyzické a sexuálne týranie a na zneužívanie. Môžeme si to vysvetliť tým, že tieto fenomény sú lepšie

vymedzené a následky takéhoto jednanja sú na prvý pohľad zreteľné a koniec koncov aj dobre dokázateľné pri ďalších jednaniach. Navyše sa dajú aj ľahko objektívne doložiť napríklad fotografiami. Psychické týranie je veľmi obtiažne zdokumentovať a i v našom súdnictve sa s touto problematikou stretávame len veľmi zriedka práve z týchto dôvodov (Procházková, Spilková, 1995, s. 65). Psychické týranie je také konanie, ktoré má vážny negatívny dopad na citový a duševný vývoj dieťaťa a na vývoj jeho správania. Keďže nezanecháva viditeľné stopy, je veľmi ťažké ho odhaliť a aj samotné obeť týrania majú problém definovať ho. Psychické týranie sa v praxi najčastejšie prejavuje tak, že osoba, väčšinou rodič, dáva dieťaťu slovne aj správaním najavo, že je neposlušné a stále sú s ním iba problémy, prípadne poukazuje na jeho telesné či duševné nedostatky. Realizuje sa najmä úkonmi ako sú verbálne útoky na sebavedomie dieťaťa (nadávky a krik), opakované ponižovanie, kritizovanie, zosmiešňovanie, vystavovanie dieťaťa konfliktom v rodine (napr. pri rozvode), ignorovanie, odopieranie prejavov lásky, prehnané nároky na úspechy (škola, šport, umenie...), citové vydieranie („keď nebudeš poslúchať, dostaneš ma do hrobu“), porovnávanie s úspešnejším súrodencom („on by to zvládol lepšie“) (Liberčanová, 2009).

2.3 Sexuálne zneužívanie

Objaviť a preukázať sexuálne zneužívanie nebolo vždy jednoduché, aj keď sa tento jav vyskytoval vo všetkých dobách a kultúrach, aj napriek tomu, citlivosť a vnímavosť k nemu kolísala. Veľmi zjednodušene sa dá o sexuálnom zneužívaní povedať, že sa pri ňom dospelý sexuálne uspokojuje dieťaťom alebo dieťa zneužíva v oblasti prostitúcie a pornografie. Mlčanlivosť dieťaťa si potom vynucuje psychickým vydieraním, vyhrázaním, rôznymi odmenami či trestami (Halfarová, 1995, s. 71). Podľa Drtilovej (2007) je sexuálne zneužívanie zapojenie závislého, vývojovo nezrelého dieťaťa alebo adolescenta do aktivít, ktoré ním nie sú pochopené a prijímané a narušujú jeho sociálne tabu v rodinných rolách. Zvýšenému riziku sexuálneho zneužívania sú vystavované rovnako deti zanedbávané, deti, ktorých matka nie je v rodine fyzicky prítomná (napr. je hospitalizácia v nemocnici) a deti, ktoré sú zverené na opatrovanie neznámej osobe (Vaníčková et al., 1999, s. 19). Mihaľovová (1999) zaraďuje do sexuálneho zneužívania deti, ktoré boli zneužívané otcom alebo iným mužom vo svojom okolí. Ďalej tiež dievčatá, ktoré získali sexuálne skúsenosti napr. v partii, a tiež rómske dievčatá, ktoré začínajú žiť sexuálnym životom skôr ako majoritná populácia. Autorka sem tiež zaraďuje deti, ktoré boli sexuálne zneužívané alebo

u nich bolo podozrenie na sexuálne zneužívanie z dôvodu umiestnenia v diagnostickom centre a vec bola vyšetovaná políciou alebo súdnym znalcom. Ďalej sem zaraďuje dievčatá, u ktorých bolo lekársnym vyšetrením potvrdené, že mali nútený sexuálny styk. „Podľa Rady Európy (1992) je sexuálnym zneužívaním dieťaťa (CSA – Child Sexual Abuse) chápané každé nepatričné vystavovanie dieťaťa sexuálnemu konaniu, činnosti ako aj správaniu. Zahŕňa akékoľvek pohlavné dotýkanie, styk či vykorisťovanie kýmkoľvek, komu bolo dieťa zverené do starostlivosti, alebo kýmkoľvek, kto dieťa zneužíva. Takouto osobou môže byť rodič, priateľ, odborný alebo dobrovoľný pracovník, prípadne cudzia osoba.“ (Šramová, 2004, s. 72). Pri definícii sexuálneho zneužívania podľa Weissa (2005) musíme vychádzať hlavne z akceptácie zachovania kontextu, z požiadavky historického obdobia i sociálnych noriem. Pri úvahách o normalite sexuálneho chovania potom v našom kultúrno-historickom okruhu hrá najdôležitejšiu úlohu predpoklad o požiadavkách adekvátnej vekovej zrelosti sexuálnych partnerov, respektíve neprijateľnosť sexuálnych aktivít dospelých či dospievajúcich jedincov s pubertálnymi deťmi a to aj v prípade ich eventuálneho „súhlasu“. Pritom o normalite či abnormalite sexuálneho chovania z hľadiska sexuologického uvažujeme len v súvislosti s psychosexuálnou a somatosexuálnou zrelosťou objektu, nezávisle na zákonom určenej vekovej hranici pohlavného styku. Pri sexuálnom zneužívaní dieťaťa sa teda jedná o situáciu, kedy akákoľvek osoba, dospelý či dieťa násilím, podvodom, hrozbou či zvädzaním núti dieťa, aby s ním malo akýkoľvek druh sexuálneho styku. Môže ísť o obchytkávanie, masturbáciu pred dieťaťom, orálny alebo análny styk, ako aj súlož. Takisto môže ísť o rozprávanie vyslovene sexuálnych obsahov, predkladanie pornografických obrázkov či filmov (Lucká, Koblíková, 2002, s. 460). Matoušek (2005, s. 27) zahrňuje do sexuálneho zneužívania incest, teda sexuálny styk medzi príbuznými a iné typy sexuálnych praktík, vrátane účasti detí na výrobe pornografie a ich účasti na náboženských sexuálnych rituáloch. Sexuálne zneužívanie je možné tiež chápať ako nepatričné vystavovanie dieťaťa sexuálnemu kontaktu, činnosti alebo správaniu, ktoré zahŕňa akékoľvek sexuálne dotýkanie, styk či zneužívanie dieťaťa na pornografiu alebo prostitúciu kýmkoľvek, komu bolo dieťa zverené do starostlivosti, alebo kto sa s dieťaťom dostal do styku. Takou osobou môže byť rodič, príbuzný, priateľ rodiny, odborný či dobrovoľný pracovník alebo cudzia osoba. Dieťa je zákonom chránené pred sexuálnym správaním v akejkoľvek forme až do svojich pätnástich rokov, veková hranica nie je stanovená tam, kde je zneužívaná závislosť jednej osoby od druhej (Liberčanová, 2009).

Dieťa, ktoré je, alebo bolo sexuálne zneužívané môže trpieť posttraumatickými stresovými poruchami ¹, disociáciou ², promiskuitou ³, sexuálnou agresiou a tiež môže mať problém pri nadväzovaní intímneho vzťahu. U detí, ktoré boli sexuálne zneužívané sa stretávame s masturbáciou na verejnosti, nakoľko dieťa nerozlišuje primerané prejavy náklonnosti od sexuálnej aktivity. V dospelosti sa často takýto jednotlivec správa k sexualite tak, že ju potláča. Naopak druhým extrémom je, že neustále vyhľadáva sexuálne situácie (Šramová, 2004, s. 78).

Tri najzávažnejšie typy sexuálneho zneužívania

- Obchodovanie s deťmi – pod týmto pojmom rozumieme akúkoľvek transakciu, na základe ktorej je dieťa predané jednou osobou alebo skupinou osôb inej osobe alebo skupine osôb a to buď za peniaze alebo za poskytnutie inej veci (Dunovský, 2005).
- Detská prostitúcia – ide o využívanie detí pri sexuálnych aktivitách za úplatok alebo poskytnutie inej veci (Dunovský, 2005).
- Detská pornografia – môžeme ju definovať ako akýkoľvek obrazový, textový alebo zvukový materiál, ktorý používa deti na sexuálne aktivity. Pri obrazovej pornografii ide o zobrazenie dieťaťa alebo jeho pohlavných orgánov v skutočnej alebo simulovanej sexuálnej činnosti. Pri zvukovej pornografii sa využíva detský hlas na sexuálne uspokojenie užívateľa pričom tiež zahrňuje výrobu, distribúciu a používanie tohto materiálu (Chmelík et al., 2003, s. 52).

Druhy sexuálneho zneužívania

Šramová (2004, s. 73) vo svojej publikácii uvádza tieto dva druhy sexuálneho zneužívania:

- Dotykové – dochádza pri ňom k pohlavnému kontaktu. Zaraďujeme sem dotýkanie sa erotogénnych zón detského tela (hladenie prs, pohlavných orgánov), pohlavný, análny alebo orálny styk, znásilnenie, sexuálny útok s následkom smrti obete.
- Bezdotykové – v tomto prípade nedochádza k sexuálnemu kontaktu. Zaraďujeme sem nútené odhaľovanie častí tela a jeho fotografovanie, predvádzanie nahoty pre

¹ Posttraumatická stresová porucha je oneskorená odpoveď na stresovú udalosť, či už dlhodobú alebo krátkodobú, ktorá môže mať nebezpečný alebo až katastrofický charakter (ptsp, 2008).

² Disociácia sa často viaže k traumám, dieťa sa z reálneho sveta snaží ujsť do sveta, v ktorom nebude prežívať bolestné situácie, to môže byť následkom, že dieťa môže mať viac osobností pričom každá môže byť iná (sebapoškodzovanie, 2004).

³ Promiskuita – ide o časté striedanie sexuálnych partnerov.

video a internet, nútené sledovanie pornografických filmov a časopisov, exhibicionizmus, obscénne telefonické rozhovory a pod.

Formy sexuálneho zneužívania

Do kategórie bezdotykového sexuálneho zneužívania dieťaťa patria aj obscénne telefonické rozhovory, ktoré však podľa posledných štúdií nemajú dlhodobé traumatické efekty (Pikington In Halfarová, 1995, s. 74).

Exhibicionizmus je bezkontaktnou formou CSA, pri ktorej dospelý ukazuje svoje genitálie okoliu, často prednostne deťom. Najčastejšie ide o cudzích mužov, ktorí sa objavujú v parkoch a odhaľujú sa pred deťmi. Harassment je forma obťažovania, ktorá je vymedzená ako znepokojovanie a znekludňovanie. Dospelý znekludňuje dieťa napríklad slovnými výpadmi, chytaním za zadok, tísnutím k sebe a pod. Všetky tieto spôsoby chovania dospelého majú sexuálny podtext, aj keď dospelý tento motív popiera. Obťažovanie patrí do dotykovej kategórie a ide o sexuálny útok, pri ktorom dospelý dieťa obťažuje, bozkáva ho, obchytkáva na erotogénnych zónach. Sexuálny útok je dotykovou formou sexuálneho kontaktu dospelého s dieťaťom. Dospelý sa za použitia sily, aj napriek tomu, že sa obeť bráni, dotýka erotogénnych zón detského tela a poškodzuje ho tým, že do neho vniká, napríklad prstom, jazykom, alebo rôznymi predmetmi. Ďalšou dotykovou formou sexuálneho zneužívania je znásilnenie, pri ktorom ide o vynútené vniknutie do vagíny, konečníku, či úst dieťaťa penisom. Incest je definovaný ako dotyková sexuálna aktivita medzi dvoma osobami, ktorým nie je zákonom dovolené uzavrieť manželstvo. Ide o sexuálny styk medzi dieťaťom a pokrvným rodičom, dieťaťom a príbuzným vrátane nevlastného rodiča a medzi súrodencami. Kontaktnou formou sexuálneho zneužívania je aj pedofilné obťažovanie pubertálneho dieťaťa akýmkoľvek dospelým, sexuálna turistika a skupinové zneužívanie, ktoré predstavujú sexuálne uspokojenie dieťaťom (Halfarová, 1995, s. 74).

2.4 Zanedbávanie

„Keď sa osoby, ktoré majú deti v starostlivosti, o ne nestarajú vôbec alebo nie dostatočne, nezabezpečujú ich výživu, dozor, ochranu, výchovu alebo primerané podnety pre ich vývin, hovoríme o zanedbávaní“ (Cviková, 2008, s. 42). Podľa Vodáčkovej et al. (2002, s. 460) môžeme označiť zanedbávanie v užšom slova zmysle ako neuspokojovanie bazálnych potrieb. Obete sú vystavované hladu, zime neporiadku. Môže ísť tiež o zanedbanie ochrany

a lekárskej starostlivosti. Zanedbávanie dieťaťa je tiež často spojené s nízkou úrovňou sociálno - ekonomického prostredia rodiny. Zanedbaná osobná hygiena dieťaťa je typická pre dieťa, ktoré vyrastá v primitívnom prostredí, ktoré nie je hygienicky vyhovujúce pre jeho zdravý vývin (Matějček 1995 In Šramová 2004). Väčšina dospelých zanedbáva deti úmyselne. Zanedbávanie často vyplýva z nevedomosti o tom, čo je primeraná starostlivosť o dieťa, alebo z neschopnosti plánovania. K zanedbávaniu dochádza, keď dospelý nedokáže poskytnúť dieťaťu dostatočnú potravu, spánok, bezpečnosť, oblečenie alebo lekársku starostlivosť. Ukazovateľmi správania zanedbaných detí sú bledosť, apatia, neupravenosť, časté absencie v škole, oblečenie neprimerané počasiu, špinavé šaty, delikvencia, požívanie alkoholu a drog, nedostatočná a nepravidelná strava. Fyzickými ukazovateľmi sú nedostatočná hygiena, zanedbané zdravotné problémy a pomôcky (prehliadky u zubára, okuliare), neustály nedostatok dohľadu nad dieťaťom (Aspekt, In Ukazovatele týrania detí, 2005). K zanedbávaniu patrí aj nedostatočné podnecovanie kultúrnych a spoločenských podnetov, čo môže spôsobiť zaostávanie rozumových schopností a sociálnych spôsobilostí dieťaťa. Vtedy hovoríme o kultúrnej deprivácii. Psychická deprivácia (emočné zanedbávanie) je dlhodobé neuspokojenie emočnej potreby jednotlivca. Neuspokojenie emočných potrieb sa týka potreby lásky, intenzívneho vzťahu, ako aj poskytovania podnetov v prostredí, v ktorom jednotlivec vyrastá. Rodičia napríklad nepodnecujú rozvíjanie rečového prejavu dieťaťa prostredníctvom učenia sa básničiek, pesničiek, prípadne s dieťaťom vôbec nekomunikujú (Šramová, 2004, s. 68). Samotnú depriváciu môžeme definovať ako výsledok životnej situácie, kedy nie sú dieťaťu uspokojené jeho základné psychické potreby v náležitej miere počas určitej, dost' dlhej doby. Priviesť dieťa do takejto situácie a udržovať ho v nej znamená ohrozenie jeho duševného zdravia a celého ďalšieho duševného vývoja (Langmajer, Matějček, 1995, s. 87). Zanedbanosťou sa na rozdiel od deprivácie spravidla myslia následky nedostatku výchovy v prostredí socioekonomicky nízkej úrovne. Zanedbané dieťa vyrastá často v jednoduchom primitívnom prostredí s nedostatočnou hygienou, bez vhodných vzorov vyspelého chovania. Nechodí riadne do školy a nemá vo svojom prostredí príležitosť rozvinúť svoj psychický potenciál. Zanedbávaným dieťaťom sa myslí dieťa, ktoré sa ocitá v situácii, kedy je akútne a vážne ohrozené nedostatkom podnetov, ktoré sú dôležité k jeho zdravému fyzickému a psychickému rozvoju. Myslí sa tu tiež na celé rozpätie nebezpečnosti takýchto situácií, od tých najťažších, ktoré samé o sebe priamo ohrozujú život dieťaťa, až po tie, ktoré sú relatívne ľahké a ktoré až v spojení s inými činiteľmi dávajú neblahý spoločenský výsledok (Matejček, 1995, s. 87).

2.5 Zvláštne formy CAN

Násilie páchané na deťoch môže mať aj iné, zvláštne formy, ku ktorým zaradujeme Münchhausenov syndróm v zastúpení, sekundárnu viktimizáciu (systémové týranie, druhotné zneužívanie a ponižovanie), rituálne týranie a zneužívanie, organizované týranie a zneužívanie detí a sexuálna turistika.

- *Münchhausenov syndróm v zastúpení (by proxy)*

V súvislosti s rozvojom poznania syndrómu CAN sa ukázalo, že existujú prípady, kedy rodičia úmyselne otrávia svoje deti rôznymi liekmi a následne si u lekára vymýšľajú najrôznejšie príznaky a ochorenia, a tým pripravujú svoje dieťa na to, aby bolo vyšetrowané a liečené. Tento nebezpečný podvod po prvýkrát popísal u dvoch detí Meadow v roku 1977 ako Münchhausenov syndróm by proxy, teda v zastúpení. U nás na tento syndróm po prvýkrát upozornil Marten v roku 1985 svojou prácou o tomto syndróme spolu s problematikou zámerných otráv u detí (Spilková, Dunovský, 1995, s. 51). Hlavným znakom Münchhausenovho syndrómu je, že pacient predstiera poruchu a ochotne sa podrobuje aj nepríjemným vyšetreniam. V prípade detí tieto poruchy predstierajú rodičia a preto v zastúpení. Matky často prinášajú svoje dieťa k lekárovi, opisujú mu jeho ťažkosti, žiadajú liečenie dieťaťa, pričom úmyselne nerešpektujú podávanie liekov, ich dávkovanie pozmeňujú, prípadne aj skresľujú laboratórne nálezy a podobne (Šramová, 2004, s. 84). Kasanová (2008, s. 97) definuje Münchhausenov syndróm by proxy ako vymyslenie alebo zveličenie príznaku istého ochorenia alebo postihnutia a na základe toho absolvovanie vyšetrení alebo liečení, ktoré nezodpovedajú potrebe. Podľa Vaníčkovej et al. (1999, s. 90) Münchhausenov syndróm vystihuje nasledujúci popis: rodičia dieťaťa zveličujú alebo predstierajú zdravotné problémy svojich potomkov. Rodičia vlastne vyrábajú svojím zmýšľaním patologické príznaky, môžu deti navádzať aby simulovali predstieranú ujmu na zdraví. Tento syndróm bol pozorovaný u detí, ktorých rodičia z rôznych príčin predstierali telesné ochorenie. Koncom osemdesiatych rokov sa ukázala existencia tohto syndrómu aj v súvislosti so zneužívaním detí. Boli popísané prípady, kedy rodičia, respektíve matka uviedla, že jej dcéra bola sexuálne zneužitá bez toho, aby pre svoje tvrdenia mala akékoľvek opodstatnenie, a dcéru nechala opakovane vyšetrowať.

- *Sekundárna viktimizácia*

„*Sekundárnu viktimizáciu, druhotné ubližovanie dieťaťu, systémové týranie dieťaťa je charakterizované ako forma týrania systémom, ktorý spoločnosť vytvorila na jeho pomoc a ochranu*“ (Rada Európy, In Šramová, 2004, s. 86). Dieťa je zbytočne často vyšetované, pracuje sa s ním necitlivo, čím je opakovane vystavované traumatizácii. Pri systémovom týraní ide teda o zlé alebo nedbalé zaobchádzanie s dieťaťom, ku ktorému dochádza v inštitúciách, ktoré boli založené na jeho ochranu. Konkrétnymi formami takéhoto zaobchádzania môže byť napríklad to, že výpoveď obete je spochybňovaná a obeť je označená za klamára, výpoveď je robená pred rôznymi subjektami, pred ktorými si obeť môže pripadať trápne alebo ponížene, matka s dieťaťom uniká pred agresorom, ktorý zostáva v ich domove, dieťa je neprávom odtrhnuté od rodičov a je umiestnené do detského domova, dieťa je umiestnené do detského domova bez toho, aby bolo vypočuté (Šramová, 2004, s. 86). Definíciu sekundárnej viktimizácie popisuje Kasanová (2008, s. 97) ako druhotné zraňovanie dieťaťa a vystavovanie ho nadbytočnej záťaži v priebehu vyšetovania pre samotný syndróm CAN. Zaraduje sem tiež opakované výpovede, nedôveru v to, čo dieťa povie, obviňovanie dieťaťa či odobratie dieťaťa z rodiny. Dunovský et al., (2005, s. 97) hovorí tiež o tom, že táto forma týrania je spôsobená systémom, ktorý bol založený na pomoc a ochranu detí a ich rodín a ktorému sú vystavené. Ide o to, že dieťa je takýmto systémom starostlivosti poškodzované, aj napriek tomu, že by mu mal pomáhať. Zvlášť závažné sú také systémy, ktoré riešia problém dieťaťa a jeho rodiny automatickým odobratím z rodiny, bez toho aby najskôr poskytli potrebnú podporu a pomoc. Ďalej sem patrí nedostatočná starostlivosť o deti v problémových a dysfunkčných rodinách alebo zlá či nedostatočná starostlivosť v školách a pod. Toto systémové týranie je typické pre dieťa, ktoré bolo opustené alebo odobraté z rodiny.

- *Rituálne týranie a zneužívanie*

Tinkelborn podľa La Fontainovej (In Dunovský et al., 1995, s. 101) podal ako prvý ucelenú definíciu rituálneho zneužívania detí. Považuje ho za také zaobchádzanie s deťmi, ktoré sa uskutočňuje v súvislosti s nejakými symbolmi, ktoré majú náboženskú, magickú či nadprirodzenú charakteristiku a sú súčasťou istého organizovaného spoločenstva. Vyzývanie takýchto symbolov alebo prevádzkovanie takýchto aktivít, väčšinou opakovaných, sa používa tiež k nahnaniu strachu deťom. Väčšinou však ide o podstatne závažnejšie skutočnosti. Dunovský (1995, s. 101) označuje tento typ zneužívania detí za najpodivuhodnejší, prejavujúci sa často bizarnými či aspoň pre dnešnú dobu

neuveriteľnými príznakmi. Tieto príznaky majú niekedy až fantastický nádych, ktorý ich vierohodnosť, zvlášť keď sú popisované len deťmi, veľmi zľahčuje a niekedy aj vylučuje. Aj napriek tomu je nutné aj v takýchto prípadoch brať dieťa vážne a jeho tvrdenie si prinajmenšom overiť. Pri rituálnom týraní a zneužívaní sa jeden páchatel' alebo skupina páchatel'ov dopúšťa fyzického, psychického alebo sexuálneho zneužívania. Rituálne týranie a zneužívanie zanecháva negatívne stopy na psychike dieťaťa aj v tom prípade, že bolo pozorovateľom násilného správania a nie jeho objektom. To, aký následok bude mať rituálne týranie a zneužívanie na dieťati, záleží od viacerých faktorov a to napríklad od spôsobu týrania, veku dieťaťa, osobnosti dieťaťa, atmosféry spojenej s týraním a pod. (Šramová, 2004, s. 88).

- *Organizované týranie a zneužívanie detí*

Organizované týranie a zneužívanie sa zameriava na zneužívanie detí na detskú pornografiu, detskú prostitúciu, predávanie orgánov na transplantáciu a pod. (WHO, In Šramová, 2004).

Vznik organizovaného týrania a zneužívania detí má za následok hlboké poznávanie najrôznejších foriem sexuálneho zneužívania. Napríklad incest a „obyčajné“ zneužitie dieťaťa začali strácať na svojej pôvodnej výraznosti a stále viac začali vstupovať do popredia rozsiahle a závažnejšie formy pohlavného zneužitia s rastúcim dôrazom na jeho organizovanosť. Tá ďaleko presahovala hranice mesta, zeme i kontinentu. A tak v organizovaných sieťach vo veľkých mestách uviazla kopa detských obetí, hlavne chlapcov. Dievčat sa detská prostitúcia začala dotýkať až vtedy, keď sa sexuálny záujem konzumentov začal sústreďovať na dospievajúce dievčatá a dievčatká. Popri detskej prostitúcii sa rozvíjala zvlášť či spoločne detská pornografia a to všetko v kontexte so sexuálnou turistikou či sexuálnym dopravným ruchom. Potom je tu ďalší moment rozvoja zneužívania detí, ktorý je popri minulosti novým javom. Tu sa pozornosť sústreďuje na rôzne spoločenstvá, väčšinou mafiánskeho typu. Tak vznikol nový obchod, v ktorom deti figurujú ako tovar. A to nie len pre sexuálne účely, ale aj z iných dôvodov ako je ilegálne medzinárodné osvojenie, detská práca či vraždy detí z ulice za účelom predaja ich orgánov. Za inú, voľne pridruženú okolnosť, môžeme považovať inštitucionálne zneužívanie detí v ústavoch a to nie len ich vlastným systémom a spôsobom starostlivosti, ale aj ďaleko ľahším vystavením sexuálnemu útoku alebo nedostatočnou starostlivosťou než kdekoľvek inde (Dunovský, 1995, s. 98 - 100).

- *Sexuálna turistika*

V praxi sexuálna turistika znamená, že cudzinci prichádzajú do cudzích zemí so zámerom vyhľadať dieťa na to, aby sa s ním sexuálne uspokojili (Dunovský, 1995, s. 102). Sexuálne zneužívanie detí v súvislosti s turistikou padá na rub nie len pedofilom, ktorí sa na sexuálnom zneužívaní detí podieľajú hlavnou mierou, ale aj na skupiny vyhľadávajúce sexuálny kontakt s jedincom pubertálneho veku a ďalej na skupinu, ktorá deti sexuálne zneužíva príležitostne, bez toho aby sa na ne výhradne orientovala. Sexuálne vykorisťovanie detí v rámci turistiky predstavuje skutočný obchod v medzinárodnom meradle. Nepozná hranice zemepisných, kultúrnych ani sociálnych širok. Ide o fenomén často dokonale organizovaný a veľmi výnosný, ktorý je spojený len s malým rizikom stíhania a sankcionovania. Príliv sexuálnych turistov prichádza hlavne z ekonomicky rozvinutých krajín západnej Európy, Severnej Ameriky, z oblasti Austrálie, Nového Zélandu a Guineji a zameriava sa na chudobné krajiny. V niektorých prípadoch sa turisti vyhýbajú sexuálnym vzťahom vo svojej vlastnej krajine, aby mohli hľadať nové sexuálne skúsenosti v zahraničí. Viac-menej jednou z najväznejších príčin sexuálneho vykorisťovania detí v kontexte turistiky je to, že k nim majú turisti veľmi ľahký prístup. Ľahkosť s akou sa dá zaobstarať dieťa k sexuálnym účelom spôsobuje, že niektorí ľahko podľahnú pokušeniu novej skúsenosti zo sexuálneho styku s dieťaťom (Provazník, 1999, s. 103 - 104).

3 RIZIKOVÉ FAKTORY VZNIKU NÁSILIA PÁCHANÉHO NA DEŤOCH

Rizikové faktory vzniku násilia páchaného na deťoch môžeme podľa viacerých autorov rozdeliť do troch základných skupín. Do prvej skupiny patria rizikové faktory na strane rodičov, do druhej skupiny zaraďujeme faktory na strane dieťaťa a poslednou treťou skupinou sú faktory na strane spoločnosti.

3.1 Rizikové faktory vzniku násilia zo strany rodičov

„Ak sa rodičia nedokážu alebo nechcú o dieťa starať, treba hľadať hlavnú príčinu v prvom rade u samých rodičov. Ide o situácie, v ktorých rodičia nie sú schopní zabezpečiť deťom primeraný vývoj a uspokojiť ich základné potreby“ (Kasanová, 2008, str. 147). K rizikovým faktorom na strane rodiča, ktoré sú príčinou vzniku násilia voči dieťaťu patrí výskyt psychickej poruchy u rodiča. Tu si treba všimnúť, či vzniknuté násilie nebolo spôsobené dôsledkom psychoreaktívnych stavov agresora. Ak je agresor ovplyvnený stresom, traumou, konfliktom, urážkou či strápnením, je u neho vyvolaný veľmi silný afekt, pod vplyvom ktorého agresor koná. Vplyvom afektívnych reakcií rodiča je dieťa ohrozené týraním, hlavne fyzickou formou násilia (Mammen a kol. 2002 In Šramová, 2004, s. 36). Ďalšími rizikovými faktormi na strane rodiča sú reaktívna depresia, ktorá sa prejavuje napríklad nechutenstvom či nízkym sebahodnotením. Paranoia s prítomnými bludnými presvedčeniami ohrozuje dieťa zneužívaním, zanedbávaním či dokonca usmrtením. Neuróza u rodiča môže spôsobiť psychické či fyzické násilie páchané na dieťati. Rizikovým faktorom, na základe ktorého rodičia páchajú násilie na deťoch je tiež psychopatia. Rodič, ktorý trpí depresiami má depresívnu náladu, pomalé myslenie, je u neho viditeľné nechutenstvo, má poruchy spánku a negatívne zmýšľanie. Najväčším nebezpečenstvom je samovražedné (suicídne) konanie, ktoré postihuje aj najbližších členov rodiny. Pred zámienkou oslobodenia detí pred utrpením na tomto svete ich rodič pred svojou samovraždou usmrť. Vysoko rizikovým faktorom vzniku násilia na dieťati je tiež drogová závislosť rodiča, ktorá má negatívny vplyv na jeho osobnosť. Správanie drogovu závislého rodiča má nepriaznivý vplyv na dieťa, ktoré sa môže ľahko stať obeťou násilia zo strany rodiča alebo iných ľudí. Nezodpovednosť, ľahostajnosť, neohľadupnosť, chýbajúca empatia sú známkami drogovu závislého rodiča, čo vysoko ohrozuje rodinný život (Šramová, 2004). Nebezpečenstvo pre dieťa predstavuje rodič užívajúci drogu, ale aj

rodič, ktorý sa snaží pomôcť drogovu závislému partnerovi. Ten však môže potrebnú odbornú pomoc aj odmietat' a tak sa kruh násilia uzatvára. Dieťa je tak ohrozované týraním, zneužívaním a zanedbávaním nie len zo strany drogovu závislého rodiča, ale aj zo strany druhého rodiča, ktorý nie je schopný dieťa pred násilím ochrániť (Sidebotham a kol., 2001, In Šramová, 2004).

Zdravotné postihnutie rodiča môže ovplyvniť vznik násilia na dieťati nielen samotným rodičom, ale aj inými osobami. Vyplýva to z nedostatočnej kontroly a ochrany dieťaťa hlavne vtedy, ak je rodič hospitalizovaný alebo je zameraný na riešenie svojho zdravotného problému a nevenuje pozornosť potrebám dieťaťa. Dieťa môže byť ohrozované týraním, zanedbávaním a zneužívaním. Časté striedanie sexuálnych partnerov – promiskuita, ktorá ja spojená s pohlavným stykom bez citového vzťahu, ohrozuje mravný vývin dieťaťa. Veľmi ľahko sa dieťa môže stať obeťou týrania, zneužívania a zanedbávania zo strany sexuálnych partnerov svojho rodiča (Šramová, 2004, s. 40).

Rizikovým faktorom na strane rodiča je aj nízky vek rodiča – „*keď deti majú deti*“ - týmto symbolickým názvom sa v poslednej dobe čoraz častejšie označujú situácie, keď veľmi mladé dievča či dospelávajúci muž pod hranicou dospelosti, čakajú dieťa. Neplnoleté gravidné dievčatá pri zistení tehotenstva väčšinou prepadajú vnútornému chaosu, obavám čo bude ďalej a hlavne obavám, ako na tehotenstvo budú reagovať ich rodičia. Ak dochádza u neplnoletého dievčaťa k svadbe, tehotenstvo býva väčšinou jediným dôvodom pre jeho uzavretie. Hlavné problémy nastávajú po narodení dieťaťa. Mladá matka nestíha povinnosti týkajúce sa starostlivosti o dieťa a vtedy je nútená žiadať o pomoc vlastnú matku či svokru. Prichádza jedno z rozčarovaní, kedy mladá matka spoznáva, že starosti spojené s dieťaťom prevyšujú radosti. Cíti sa vyčerpaná, nemá dostatok trpezlivosti, začína byť podráždená a ľutuje sa. Toto všetko sa prenáša na partnera, ktorého často obviňuje z nezáujmu o dieťa, o ňu a o rodinu všeobecne. Typické je tiež to, že mnoho mladých otcov sa sťažuje, že sú teraz na druhom mieste, že sa ich manželka venuje prevažne dieťaťu. Na druhej strane od mladých matiek počúvame, že o nich muž stratil záujem, že si všetko predstavovali inak, že manželovi dieťa nič nehovorí a pod. Zatiaľ čo mladý otec sa cíti odstrčený, mladá matka často veľmi ťažko nesie to, že ľudia okolo nej, ktorí jej predtým venovali značnú pozornosť, napr. rodičia venujú teraz pozornosť jej dieťaťu. Keďže je mladá matka sama ešte emocionálne nedospelá a potrebuje značnú mieru pozornosti, stáva sa pre ňu vlastné dieťa súperom – rivalom. Mladá matka začne najskôr vo svojom vnútri a neskôr aj otvorene žiarliť na svoje dieťa. Rastie v nej agresia a dieťa je buď zanedbávané, neprimerane trestané za svoje veľmi prirodzené chovanie, napr. tým, že plače keď je

hladné či choré a pod. Mladá matka totiž nie je pripravená na svoju materskú rolu a vedome i nevedome ju odmieta plniť. Je však veľmi dôležité si uvedomiť, že mladá matka v dôsledku tzv. sociálnej konformity (kultúrne tradície) o svojich problémoch a vzťahoch k dieťaťu s nikým nehovorí. Negatívne sa voči nemu správa, ale pred svojim najbližším okolím svoje negatívne postoje voči dieťaťu skrýva. Sama sebe nie je schopná pripustiť, že dieťa je pre ňu prekážkou, že ho nemá rada, vadí jej a že by sa ho najradšej zbavila. Súhrnne povedané – veľmi mladé matky a otcovia, ktorí sú na hranici alebo tesne za hranicou plnoletosti, často nebývajú schopní pre svoju psychosociálnu nepripravenosť, plniť niektoré najzákladnejšie rodičovské funkcie. Nenaplnenie týchto funkcií môže často viesť k ohrozovaniu dieťaťa a jeho budúceho vývoja. Najlepším spôsobom ako sa môžeme vyhnúť takémuto poškodzovaniu dieťaťa je tzv. zodpovedné rodičovstvo. To zahŕňa okrem iného aj posunutie obdobia pre materstvo a otcovstvo do takej životnej fázy, kedy budú obaja partneri emocionálne i sociálne dostatočne zrelí a pripravení pre rolu rodičov (Dytrych, 1995, s. 142 - 145).

Rizikovým faktorom, ktorý ovplyvňuje neadekvátne správanie dospeljej osoby voči dieťaťu, je aj minulé skúsenosť s násilím v detstve. Používanie telesných trestov ako prirodzený výchovný prostriedok je rizikovým faktorom vzniku násillia zo strany rodiča. Minulé skúsenosť matky so sexuálnym zneužívaním sa často negatívne premieta do výchovy detí najmä dievčenského pohlavia. Akékoľvek násillie v detstve ovplyvnené depresiou či závislosťou na alkohole sa ukázalo ako rizikový faktor, ktorý ovplyvnil neskoršie správanie sa matky alebo otca voči svojim deťom, hlavne v oblasti disciplíny a tiež nadmerného používania fyzických trestov (Šramová, 2004, s. 40).

Ako autorka ďalej uvádza: „sociálno - ekonomický status môže poukazovať na nedostatočné uspokojovanie základných potrieb a požiadaviek dieťaťa v prípade nízkeho statusu rodiča. So sociálno - ekonomickým statusom môže súvisieť aj nízke vzdelanie rodiča – predovšetkým matky. Tu však treba zdôrazniť, že sociálno - ekonomický status nie je presvedčivým faktorom, ktorý upozorňuje na zanedbávanie, zneužívanie či týranie dieťaťa. Rodič, ktorý má nízky sociálno - ekonomický status, môže poskytnúť lásku, bezpečie a citovú oporu, na rozdiel od rodiča s vysokým sociálno - ekonomickým statusom, ktorý nemá čas venovať pozornosť svojmu dieťaťu a svoje výchovné metódy obmedzí na prisun materiálnych vecí“ (Šramová, 2004, s. 43).

3.2 Rizikové faktory vzniku násilia zo strany detí

Narodenie poškodeného dieťaťa – všeobecne sa dá predpokladať, že všetky manželské ale i predmanželské páry, ktoré očakávajú narodenie dieťaťa, majú o ňom svoje predstavy týkajúce sa pohlavia, farby očí, vlasov, fyzickej a psychickej kondície a samozrejme i zdravia. Výskumné štúdie dokázali, že významný faktor, ktorý vedie k narodeniu poškodeného dieťaťa je stres. Matky, ktoré väčšinu času svojho tehotenstva preplakali alebo boli opakovane nešťastné majú vysokú pravdepodobnosť, že sa im narodí poškodené dieťa. Dieťa, ktoré sa narodí s určitým defektom do rodiny, ktorá zvlášť očakávala od dieťaťa naplnenie svojich ambícií, má vo väčšine prípadov neľahký život (Dytrych, 1995, s. 145). Narodenie takéhoto dieťaťa môže u niektorých rodičov vyvolávať odpor, ktorý často vedie k odmietaniu dieťaťa či už zo strany matky alebo otca. Dieťa potrebuje podporu zo strany dospelého, aby sa dokázalo vyrovať so svojou odlišnosťou. Ak mu takáto podpora nie je umožnená, je tu riziko, že dieťa upadne do beznádeje, apatie či depresie. Hyperaktivita spojená s neklúdom a nesústredenosťou je tiež faktorom vzniku násilia keďže dieťa často reaguje bez zábran. Aj autistické deti, ktoré sú uzatvorené do svojho vnútorného sveta, dávajú podnet svojim rodičom, ale aj neznámym osobám v ich okolí na násilie. Autistické dieťa je neovládateľné, ťažko sa prispôbuje svojmu okoliu a realitu si nahrádza fantazijnými predstavami. Dieťa je ohrozené týraním aj v prípade prítomnosti nevlastného rodiča, ktorý býva často uprednostňovaný pred dieťaťom. Vtedy má dieťa pocity menejcennosti, beznádeje, osamelosti a žije pod vplyvom stresu. Mnohokrát sa stáva, že dievčatá bývajú sexuálne zneužívané zo strany matkinho partnera. Aj adoptované dieťa býva ohrozené zo strany rodičov, najmä vtedy ak nespĺňa predstavy rodičov alebo vtedy ak do rodiny pribudne vlastné dieťa (Šramová, 2004). Vtedy sa môže stať, že vlastné dieťa je uprednostňované pred adoptovaným dieťaťom, ktoré nemá vytvorené adekvátne podmienky na prežitie, nie je mu poskytnutá žiadna ochrana ani opatera a tým sa stáva týraným dieťaťom.

3.3 Rizikové faktory vzniku násilia zo strany spoločnosti

Zdravotníctvo resp. zdravotná starostlivosť je dôležitým faktorom, ktorý poukazuje na to, akým spôsobom spoločnosť zabezpečuje zdravotnú starostlivosť o každého z nás. Práve tu môže vzniknúť riziko zanedbávania. Nepravidelné lekárske prehliadky, anonymita domáceho prostredia, nezájem a nestarostlivosť o rizikových rodičov a deti sú hlavnými

atribútmi vzniku násilia. Práve v zdravotnej starostlivosti je dôležité si všímať nie len lekársku starostlivosť, ale aj dostupnosť psychologickkej starostlivosti o obeť nie len domáceho násilia. Je teda dôležité zamerať pozornosť na terapeutickú pomoc rodine, v ktorej sa násilie vyskytlo alebo sa dlhodobo vyskytuje, prípadne sa dieťa stalo obeťou násilia alebo zneužitia človekom, ktorý nepatrí do rodiny (Šramová, 2004, s. 54).

K ďalším spoločenským faktorom patrí sociálny systém, ktorý vybudovala spoločnosť na ochranu obetí domáceho násilia. Ak sa stane, že sociálna sieť nezachytí rizikových rodičov, deti, alebo sa štát nestará o tieto skupiny obyvateľov, výskyt násilia v spoločnosti je vysoký a môže mať tendenciu stále sa zvyšovať. Do sociálneho systému patria tiež právne predpisy, štátne a mimovládne inštitúcie, ktoré sú dôležitými atribútmi a je potrebné sústrediť na nich pozornosť pri prevencii a krízovej intervencii (Šramová, 2004, s. 55).

4 OCHRANA PRED NÁSILÍM PÁCHANÝM NA DEŤOCH

Ochrániť deti pred násilím by mali predovšetkým ich rodičia. Vo veľa prípadoch sa ale stretávame so situáciou kedy tomu tak nie je. Dieťa síce môže byť vo svojom domove, ale podmienky v ktorých žije, nemusia zodpovedať optimálnemu štandardu. Môže vzniknúť situácia kedy bude dieťa týrané, zanedbávané alebo zneužívané. A práve kvôli tomu, aby sa zamedzilo vzniku takýchto situácií, je násilie a všetky jeho formy, zahrnuté aj v legislatíve Slovenskej republiky. Násilím sa tiež zaoberá množstvo organizácií, ktorých cieľom je poskytovať obetiam či už formálnu alebo neformálnu pomoc v krízovej situácii.

4.1 Legislatívny rámec násilia páchaného na deťoch na území Slovenskej republiky

Násilie v rodine, v jeho akejkoľvek forme, či už vo forme psychického alebo fyzického násilia, ktoré je páchané na deťoch sa odzrkadľuje aj v právnom poriadku Slovenskej republiky. Násilie vo všeobecnosti totiž ovplyvňuje každodenný život a zasahuje do všetkých oblastí, či už sa to týka bývania, materiálneho zabezpečenia, starostlivosti o dieťa, fyzického i duševného zdravia a pod. V súčasnosti sa k násiliu páchanom na deťoch pristupuje oveľa vážnejšie a práve kvôli tomu boli v minulosti prijaté významné dokumenty, ktoré chránia dieťa pred rôznymi formami násilia a to napr.: Charta práv dieťaťa (1924), Deklarácia práv dieťaťa (1959) alebo Dohovor o právach dieťaťa (1989) (Debrecéniová, 2006). Každé dieťa má svoje práva, práva na ochranu, výchovu, výživu a lekársku starostlivosť. Nech žije dieťa kdekoľvek, vždy má právo vyrastať v dôstojných podmienkach. V súčasnosti sa však každý deň rodia deti, ktoré možno nikdy nespoznajú všetko to, čo by malo byť pre ne samozrejmosťou (Longauer a kol., 2006, s. 17 – 18).

K týraniu blízkej alebo zverenej osoby môže dôjsť podľa Trestného zákona (§208) vtedy ak je jej spôsobované fyzické alebo psychické utrpenie a to bitím, kopaním, údermi, ponižovaním, neustálym sledovaním, vyhrážaním, násilnou izoláciou alebo iným správaním, ktoré ohrozuje jej fyzické alebo psychické zdravie alebo obmedzuje jej bezpečnosť. K týraniu dochádza aj v prípade bezdôvodného odopierania stravy, oddychu alebo spánku, odopieraním osobnej starostlivosti, ošatenia, hygieny, zdravotnej starostlivosti, bývania, výchovy alebo vzdelávania. Takisto v prípade ak je osoba nútená k žobaniu, alebo k vykonávaniu činnosti, ktorá vyžaduje neprimeranú fyzickú alebo psychickú záťaž, vzhľadom k veku alebo zdravotnému stavu poškodeného. (Zbierka zákonov č. 300/2005, s. 39).

Významným dokumentom, ktorým spoločnosť deklaruje verejný záujem o naplňovanie a ochranu práv dieťaťa je Národný akčný plán pre deti. Prijatím Národného akčného plánu pre deti sa Slovenská republika zaradila medzi vyspelé krajiny, v ktorých je ochrana dieťaťa prioritou. Cieľom tohto plánu pre deti je na základe stanovených základných východísk a konkrétnych úloh prispievať k tomu, aby sa budoval a rozvíjal systém zameraný na ochranu práv a záujmov detí. Národný akčný plán pre deti je otvoreným dokumentom pre všetkých, ktorí pracujú pre deti a s deťmi a hlavne pre všetky deti. Na dosiahnutie cieľov Národného akčného plánu pre deti, je potrebná účasť detí pri naplňovaní úloh a tiež navrhovanie riešení, ktoré budú prospešné pre deti (Národný akčný plán pre deti na roky 2009 - 2012).

4.2 Formálna a neformálna pomoc deťom obetiam násillia

Deti potrebujú pomoc, aby dokázali prekonať domáce násillie. Často nie sú schopné sformulovať svoje pocity a z rôznych dôvodov nechcú o nich ani hovoriť. Niekedy sa hanbia, majú strach z agresora, sú v rozpakoch, často sa snažia chrániť svoju matku pred ďalším rozrušením a bolesťou a tak isto sa boja toho, že im nikto nebude veriť. A práve preto bude väčšina detí, ktoré žili v domácnosti, kde dochádzalo k domácejmu násilliu, trpieť pocitmi s ktorými sa len ťažko dokážu vyrovnáť (Conwayová, 2007).

Na Slovensku existujú orgány sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately – úrady práce, sociálnych vecí a rodiny a ich odbory sociálnych vecí a rodiny. V prípade násillia páchaného na deťoch je úlohou sociálnych pracovníkov z odboru sociálnych vecí a rodiny príslušného Úradu práce sociálnych vecí a rodiny (ďalej už len ÚPSVaR) chrániť deti, podporovať matky a pracovať s celou rodinou. V menej závažných prípadoch násillia je potrebné ponúknuť podporu napr. prostredníctvom poradenských rozhovorov, návštev v rodine, intenzívnej starostlivosti o rodinu, umiestnením dieťaťa v celodenných jasliach alebo škôlke. Pri závažných formách násillia je možné deti dočasne umiestniť v detskom domove alebo v krízovom stredisku (Debrecéniová, 2006). Cviková (1994, s. 47) uvádza, že krízové centrá pre deti a mládež sú zväčša dostupné 24 hodín denne a ponúkajú pomoc najmä v akútnych situáciách. Tieto zariadenia obvykle ponúkajú možnosť krátkodobého ubytovania (spravidla do 6 mesiacov). Ak obeť potrebuje pomoc a ubytovanie, môže požiadať o pomoc v detskom domove, ktorý môže prijať aj deti rovno „z ulice“, ak nemajú žiadne doklady alebo súd ešte nerozhodol o umiestnení. Dieťa má právo požiadať o pomoc pri ochrane svojich práv aj bez vedomia rodičov alebo osoby, ktorá sa oň stará. Krízová

intervencia teda spočíva v snahe zabezpečiť okamžité bezpečie pre osobu, ktorá žiada pomoc. Ide najmä o poradenstvo telefonickou formou alebo osobným kontaktom, prípadne okamžitý výjazd v spolupráci s políciou (Krízová intervencia, 2009).

K formálnej pomoci môžeme zaradiť aj linky dôvery, ktoré bývajú bezplatné a sú využívané predovšetkým deťmi a to z celého Slovenska. Linky dôvery sú zamerané hlavne na prevenciu nežiaducich spoločenských javov, akými sú napríklad agresia voči deťom ale aj agresia medzi deťmi, rôzne závislosti a poruchy, či už psychosomatické, emocionálne a iné. Linky dôvery by mali byť všestrannou pomocou pre deti, mali by poskytovať aj informácie týkajúce sa zdravotného charakteru, informácie o fyziologickom dozrievaní, odpovede na sexuologické otázky, vrátane antikoncepcie a pohlavných chorôb, taktiež fakty o drogách, vzniku závislosti a pod. Zabezpečujú tiež pomoc, krízovú intervenciu a hospitalizáciu deťom ktoré sú ohrozené násilím alebo sa nachádzajú v iných krízových situáciách. Snažia sa poskytovať citovú oporu, ponúkajú klientovi možnosť, aby rozprával o svojich problémoch a tým predchádzal vzniku rôznych porúch, závislostí, kriminality alebo samovražedného konania. Poskytujú informácie dieťaťu o tom, ako sa môže brániť proti násiliu, aké sú jeho práva a kde môže hľadať pomoc. Sprostredkujú dieťaťu kontakt s inými odborníkmi a ponúkajú mu prostú ľudskú komunikáciu (Linka detskej dôvery, 2010).

Ďalšie pomáhajúce zariadenia, ako napríklad pedagogicko-psychologické poradne a poradensko-psychologické služby ÚPSVaR, ponúkajú deťom a rodičom poradenstvo, podporu a terapiu (Cviková, 1994). Poradenstvo je väčšinou orientované na zistenie aktuálneho psychického stavu dieťaťa (obete), snaží sa diagnostikovať rodinné vzťahy, vzťah dieťaťa k rodičom, starým rodičom, súrodencom, resp. k zneužívateľovi v prípade sexuálneho zneužívania. Prostredníctvom diagnostiky rodinného prostredia môžeme zistiť či a aké formy násilia sa v rodine dejú, ako často a v akej intenzite a ako tým trpí dieťa (Psychodiagnostika detí a mládeže, 2009).

5 DISKUSIA

Násilie páchané na dieťaťi je sociálno-patologický jav, ktorý je v súčasnej dobe veľmi často rozoberaný. Je bolestnou témou už len z toho dôvodu, keď si predstavíme nevinnú slabú bytosť, ktorá sa nedokáže brániť pred silnejším dospelým, keď si predstavíme ako trpí a je rôznymi spôsobmi či už ponižovaná, trestaná alebo je na nej páchané násilie. Rodičia, alebo osoby, ktoré páchajú násilie na dieťaťi, môžu mať rôzne dôvody a príčiny, na základe ktorých sa správajú tak ako sa správajú.

Dytrych (1995) uvádza, že jedným z príčin násillia páchaného na deťoch môže byť aj vek rodičov – „keď deti majú deti“. Je pravdou, že vo veľa prípadoch môže byť násilie podmienené aj vekom a vyspelosťou osoby, ale podľa nás to nie je pravidlom. Existuje aj veľa takých prípadov, kedy sa mladí ľudia dokonale stotožnia s rolou rodiča a sú príkladnými vychovávateľmi. Snažia sa svoje dieťa vychovávať najlepšie ako vedia a to aj napriek tomu, že si možno veľa vecí museli odoprieť. Vecí, ktoré sú často samozrejmosťou pre mladých ľudí, ako je napríklad zábava do neskorých večerov či posedenia s priateľmi a pod. Sú síce mladými rodičmi, ale všetky povinnosti týkajúce sa rodiny a výchovy dieťaťa, z nich robia rozumných ľudí, ktorí dokážu zodpovedne a s láskou vychovávať svoje dieťa a nedopustia, aby na ňom bolo páchané násilie. Často sa však stáva, že sa mladí ľudia rozhodnú vziať predovšetkým kvôli dieťaťu a to aj napriek tomu, že sa možno dobre navzájom nepoznajú. Nevedia, čo môžu jeden od druhého v istých situáciách očakávať a to môže často viesť aj ku krízovým situáciám v ich spoločnom živote. S počiatku v tom nevidia problém, sú si vzácní, a dokážu sa kompromisom dohodnúť, ale postupom času prídu na to, že si nerozumejú aj v banálnych veciach. Vznikajú medzi nimi hádky a konflikty, a dané problémy nedokážu riešiť. Najväčšou obeťou pri takýchto konfliktoch medzi manželmi je dieťa. Doma je takpovediac v zajatí, v ktorom musí počúvať hádky svojich rodičov, ktoré sa často môžu skončiť fyzickým napadnutím matky zo strany otca, ale aj fyzickým napadnutím samotného dieťaťa. Takéto správanie rodičov v domácnosti môže byť jedným z mnohých dôvodov, ktoré môžu spôsobiť dieťaťu psychické poruchy. Neriešiteľnosť takýchto konfliktov môže dohnat manželov často až k rozvodu a to je ďalšia skutočnosť, ktorou dieťa trpí. Pravdou je však aj to, že vo veľa prípadoch je rozvod vykúpením ako pre dieťa, tak aj pre matku. V nemálo prípadoch sa stáva aj to, že matka s dieťaťom musí utiecť z domova pred násilným manželom, resp. druhom. Vtedy hľadá pomocnú ruku u rodiny, či svojich známych. Pomoc jej v takejto situácii môžu poskytnúť

aj krízové centrá, ktoré sú zamerané na pomoc obetiam násilia. Jedným z takýchto krízových centier je aj nezisková organizácia Centrum Slniečko nachádzajúca sa v Nitre. Centrum Slniečko je zariadenie, ktoré sa špecializuje na týrané, zneužívané a zanedbávané deti, deti v krízových životných situáciách, poskytuje ochranu obetiam domáceho násilia aj pokiaľ ide o ženy alebo matky s deťmi. Deťom v krízových životných situáciách a obetiam domáceho násilia poskytuje komplexnú odbornú pomoc a podporu vrátane ubytovania, stravovania a poradenstva.

Šramová (2004) hovorí o sociálno – ekonomickom statuse, ktorý tiež môže byť príčinou vzniku násilia páchaného na dieťaťu a to formou nedostatočného uspokojovania základných potrieb dieťaťa. Aj tento faktor sa dá posudzovať rôzne. Jednou z možností je, že ak majú rodičia vysoký sociálno – ekonomický status, môžu dopriať svojmu dieťaťu všetko čo si žiada, čo potrebuje a častokrát aj viac. Stávajú sa však aj také prípady, kedy rodičia, ktorí sú nadmerne vyťažení a zaneprázdnení svojou prácou, uspokojujú potreby svojho dieťaťa tým, že mu poskytujú množstvo len materiálnych vecí. Dieťa, ale okrem iného, potrebuje aj lásku svojich rodičov, ich vrúcne objatia a pohladenia, ktoré symbolizujú vzájomnú lásku medzi rodičom a dieťaťom. Ďalším spôsobom ako môžeme posudzovať sociálno – ekonomický status je ten, kedy rodičia aj napriek tomu, že by veľmi chceli, nedokážu poskytnúť svojmu dieťaťu množstvo materiálnych vecí a to z dôvodu nízkeho sociálno – ekonomického statusu. Na druhej strane však dokážu uspokojiť jeho najzákladnejšie potreby, vedia mu dať najavo lásku, ktorú k nemu cítia a snažia sa ho čo najlepšie vychovávať.

Prítomnosť psychickej poruchy u jedného alebo oboch rodičov je takisto faktor, ktorý môže mať za následok páchanie akéhokoľvek násilia na dieťaťu. Rodičia môžu trpieť vážnymi aj menej vážnymi psychickými poruchami. Medzi ne patrí napríklad aj depresia, ktorá vedie k pocitom smútku a beznádeje, paranoja, ktorá sa vyznačuje bludnými predstavami, neuróza, ku ktorej patrí pocit úzkosti, strachu a duševnej nerovnováhy. Ďalej tiež psychopatia, kedy človek trpí nevyváženosťou svojej osobnosti, niekedy môže byť neškodný a inokedy zasa môže ohrozovať svoje dieťa násilným správaním. Ak jeden z rodičov zistí takéto psychické poruchy u druhého rodiča, je potrebné aby tento zdravotný problém riešili skôr ako bude neskoro. Včasnou diagnózou, správnu liečbou, užívaním liekov a pravidelnými kontrolami sa dá zabrániť tomu, aby došlo k antisociálnemu správaniu rodiča voči svojmu dieťaťu. Väčší problém môže nastať vtedy, ak psychickou poruchou trpia obaja rodičia naraz. V takomto prípade je veľmi veľkou výhodou mať dobrú rodinu alebo blízkych priateľov, ktorí sa budú snažiť pomôcť rodine v zlej situácii.

V súčasnej dobe môžeme povedať, že harmóniu pokojného rodinného života ovplyvnila aj ekonomická kríza, ktorá negatívne vplýva na množstvo rodín. Určitý štandard, na ktorý boli členovia rodiny zvyknutí sa narúša zánikom množstva firiem a s tým spojeným prepúšťaním zamestnancov. V domácnostiach dochádza k nervozite, ktorá pramení z množstva otázok typu „Kde na to vezmeme“ a podobne. Medzi manželmi vznikajú hádky, problémy a konflikty, ktoré sa často riešia alkoholom, drogami, závislosťou na hracích automatoch s dúfaním, že „Teraz už vyhrám“. Aj na základe týchto skutočností môže dochádzať k násilnému správaniu, väčšinou hlavy rodiny. Všetky tieto skutočnosti negatívne ovplyvňujú predovšetkým dieťa, ktoré je v štádiu vývinu a všetko toto môže na ňom zanechať následky.

Šramová (2004) ďalej uvádza, že aj minulé skúsenosť s akýmkoľvek násilím v detstve, môže ovplyvniť správanie dospelého voči dieťaťu. Ak rodič prežíval svoje detstvo v zlých rodinných podmienkach, teda ak on sám bol v detstve týraný, zanedbávaný či zneužívaný, je pravdepodobné, že podobné životné podmienky bude vytvárať aj svojmu dieťaťu. V tomto prípade je však otázne, ako sa k tomu samotný rodič postaví. Či na základe zlých zážitkov a traumy zo svojho detstva podľahne násilnému chovaniu voči svojmu dieťaťu, alebo odolá negatívnym vplyvom a bude sa čo najviac snažiť o to, aby jeho dieťa nevyrastalo v podobných podmienkach ako on sám. Tu je potrebná aj pevná vôľa rodiča, aby dokázal zabudnúť na negatívne skúsenosti zo svojho detstva, aby ich neprenášal do výchovy vlastného dieťaťa a neohrozoval ho tak násilným správaním voči nemu. Toto všetko však závisí aj od intenzity prežitej traumy, od vyspelosti a od rozumových schopností danej osoby. Ak aj človek prežil v detstve silnú emocionálnu traumy spôsobenú násilným správaním voči jeho osobe a ak je rozumovo dostatočne vyspelý, je tu aj taká pravdepodobnosť, že si dokáže uvedomiť, že násilné správanie voči jeho potomkovi nie je riešením žiadnych problémov.

Ak sa v rodine nachádza nevlastný rodič, aj to je jedna z príčin, kedy môže dochádzať k násiliu na dieťaťu. Najčastejšie to býva nevlastný otec alebo druh matky, ktorý svojim nevhodným správaním ohrozuje dieťa. Vo väčšine prípadoch sa stretávame so sexuálnym zneužívaním maloletých dievčat zo strany otčima alebo druha ich matky. Častá pracovná vyťaženosť a neprítomnosť matky v domácnosti je veľmi dobrou príležitosťou pre potenciálneho zneužívateľa vykonať sexuálne zneužitie na maloletom dievčati. Problém sexuálneho zneužívania by bol možno rýchlejšie a ľahšie vyriešený, ak by sa dievča zverilo so svojou traumou matke či inej blízke osobe. Sexuálne zneužitie dieťaťa však býva vo väčšine prípadoch ohrozované vydieraním zo strany páchatel'a. Ten sa mu vyhráza, že

v prípade ak sa o danej veci niekomu zverí, bude potrestané ešte viac, alebo ublíži jemu blízkej osobe. Toto a často aj mnohé iné veci odrádzajú obeť, aby o situácii, v ktorej sa práve nachádza, hovorila. Preto je v prípadoch častej neprítomnosti matky v rodine veľmi dôležitý pravidelný rozhovor medzi ňou a dieťaťom o jeho pocitoch, problémoch, o tom čo prežíva, ako sa cíti a pod.

Faktory vzniku násilia, ktoré sme doposiaľ opisovali boli ovplyvňované správaním, zdravotným stavom alebo rôznou závislosťou na strane rodičov. V odbornej literatúre existuje ešte mnoho ďalších faktorov pôsobiacich na vznik násilia páchaného na dieťaťu. Odborníci hovoria napríklad aj o rizikových faktoroch vzniku násilia na strane dieťaťa. Jedným z takýchto faktorov je aj narodenie poškodeného či postihnutého dieťaťa. Takmer všetky manželské, ale aj predmanželské páry, ktoré spolu čakajú dieťa, chcú aby sa ich potomok narodil zdravý a majú istú predstavu o tom, ako by mal vyzeráť. A o to viac ich sklame a raní to, ak sa dostanú do situácie, kedy sa im narodí dieťa s handicapom. Preto je počas tehotenstva veľmi dôležité, aby nastávajúca mamička nebola vystavovaná akýmkoľvek stresovým situáciám. Práve stres je hlavným faktorom, ktorý ovplyvňuje narodenie chorého dieťaťa. V súčasnosti však existujú v medicíne rôzne pokroky, na základe ktorých sa dá zistiť zdravotný stav ešte nenarodeného dieťaťa. Ak lekári dostatočne skoro zistia, že dieťa bude trpieť napr. vážnym zdravotným postihnutím, je na samotných rodičoch ako sa rozhodnú. Či poskytnú svojmu dieťaťu právo na život a budú ho milovať také aké je, alebo sa rozhodnú pre interrupciu. Môžeme len obdivovať ľudí, ktorí sa dokážu stotožniť s osudom svojho dieťaťa a príkladne sa oň starajú. Na druhej strane však nemôžeme odcudzovať ani ľudí, ktorí sa rozhodnú ukončiť život svojho ešte nenarodeného, ale chorého dieťaťa. Vždy je lepšie ukončiť ho takýmto spôsobom, ako keď by sa malo dieťa narodiť do rodiny, ktorá nebude schopná sa o takéto dieťa postarať a je pravdepodobné, že sa z neho stane obeť zanedbávania. V lepšom prípade môže byť dieťa umiestnené do ústavnej starostlivosti, kde sa mu odborní pracovníci budú snažiť poskytnúť všetko to, čo mu nebolo poskytnuté v jeho rodine. Je dôležité, aby sme si dokázali uvedomiť, že bezbranné dieťa nemôže za to, ak sa narodí so zdravotným postihnutím alebo iným poškodením, a preto je nezmysel, aby za to trpelo.

Adopcia dieťaťa je tiež jedným z faktorov, ktoré môžu ovplyvniť násilie páchané na dieťaťu. O adopciu dieťaťa sa vo väčšine prípadoch uchádzajú manželské páry, ktoré nemali tú možnosť stať sa rodičmi svojho vlastného dieťaťa. Proces vybavovania adopcie býva často veľmi zdĺhavý, ale v konečnom dôsledku sú uspokojené obe strany. Adoptívni rodičia sa tešia zo svojho dlho očakávaného dieťaťa a adoptované dieťa má možnosť

vyrastať v ozajstnej rodine, v ktorej bude obklopené láskou. V niektorých prípadoch je možné, že nastane situácia, kedy sa rodičom podarí mať neskôr aj vlastné dieťa. A vtedy môže vzniknúť riziko, že adoptované dieťa bude odstrčené a jeho miesto obsadí vlastné dieťa, ktoré bude pred ním aj uprednostňované. Adoptívne dieťa sa v tomto prípade stáva možnou obeťou násilného správania voči nemu. Nie vo všetkých prípadoch to, ale takto musí byť. Existuje veľa rodín, ktoré aj napriek tomu, že mohli a majú vlastné deti, adoptovali si aj dieťa z detského domova. Takýto rodičia sa správajú k adoptovanému dieťaťu rovnako ako k svojmu, obe deti rovnako vychovávajú a obom rovnako dávajú najavo ich lásku k nim.

K doposiaľ uvádzaným faktorom, ktoré sa podieľajú na vzniku násillia na deťoch, patrí tiež spoločnosť, ktorá svojim systémom môže ohrozovať napríklad zdravie nielen detí, ale aj každého z nás. Je dôležité aby sa najmä v zdravotníctve pohybovali kvalitne vyškolení pracovníci. Pracovníci, ktorí budú nezištne poskytovať svoje vedomosti, zručnosti a svoju pomoc ohrozeným klientom. Pokiaľ bude zdravotná starostlivosť o dieťa, nachádzajúce sa v štádiu vývinu, nedostačujúca alebo ak sa vyskytnú nepravidelné lekárske prehliadky, môže vzniknúť riziko zanedbania. Následkom toho sa môže vývin dieťa skomplikovať rôznymi zdravotnými poruchami, ktoré ho môžu sprevádzať aj celým jeho životom. Veľmi dôležitá je tiež zdravotná starostlivosť o rodičov. V prípade, že lekár nepostrehne napríklad psychickú poruchu zdravia u rodiča, môže sa tak aj on nevedome podieľať na násilí voči dieťaťu. Preto je hlavnou podstatou zdravotníctva mať k dispozícii múdрых, vzdelaných a kvalifikovaných pracovníkov. Myslíme si, že tomuto je tiež dôležité venovať pozornosť, keďže dnes je doba, kedy sa na každom kroku objavuje korupcia. A tá svojim spôsobom môže ohrozovať kvalitu práce rôznych profesií.

Ďalším spoločenským faktorom, ktorý nás môže aj negatívne ovplyvňovať, je sociálny systém. Sociálny systém bol vybudovaný spoločnosťou a jeho úlohou je poskytovať potrebnú pomoc rôznym obetiam ako aj obetiam domáceho násillia. Svoju pomoc by mal poskytnúť hlavne tým ľuďom, ktorí ju naozaj potrebujú a nie tým, ktorí by sa ju snažili využívať. Preto je tiež potrebné snažiť sa o jeho nepretržité zdokonaľovanie, aby sme vedeli dobre posúdiť, kedy je pomoc naozaj potrebná a aby sme sa vyhli možnému riziku vzniku násillia. Ak sa stane, že sociálny systém neskoro alebo vôbec nezachytí rizikových občanov, či už rodičov alebo deti, je pravdepodobný veľký a stále sa zvyšujúci výskyt násillia v spoločnosti. Sociálnemu systému však môže poskytnúť neformálnu pomoc aj rodina alebo známi, ktorí sú v kontakte s ohrozenými obeťami. Tí sa svojou všímavosťou a zodpovednosťou môžu tak podieľať na zlepšovaní životnej situácie ohrozených obetí.

K sociálnemu systému patrí aj legislatíva a rôzne štátne a mimovládne organizácie. Tie sa svojou podporou a spoluprácou na rôznych preventívnych projektoch, môžu veľkou mierou podieľať na snahe o elimináciu násilia, ktoré je všade okolo nás. A teda ostáva už len sa samej spoločnosti, ako sa k danému problému postaví a či príjme snahu sociálneho systému zlepšiť našu spoločnosť.

Všetky inštitúcie, ktoré sa zaoberajú pomocou, prevenciou či elimináciou vzniku násilia sa určite viac či menej snažia robiť všetko pre to, aby obetiam pomohli dostať sa z ich zlej sociálnej situácie. Preto si myslíme, že nie je na mieste, aby sme ich prácu nejako kritizovali či odcudzovali. Násilie zo sveta určite nevyemizne jedným lusknutím prsta, ale naším správaním môžeme do istej miery jeho pôsobenie zmierniť.

ZÁVER

Bakalárska práca prináša teoretické informácie a poznatky o násilí. Predmetom našej práce bolo analyzovať príčiny násilia páchaného na deťoch v rodine. Na základe dostupnej literatúry, odborných časopisov a internetových zdrojov sme sa snažili popísať problematiku vzniku rôznych druhov násilia na deťoch a taktiež faktory, ktoré svojim pôsobením vznik násilia podmieňujú.

Pri písaní bakalárskej práce sme nemali problém s dostupnosťou literatúry, keďže v súčasnej dobe je táto problematika veľmi rozšírená. O násilí písalo, a stále píše veľké množstvo autorov, ktorí sa snažia poukazať na to, akým spôsobom sa dá predísť tomu, aby sa dieťa stalo obeťou násilia. Násilie je pojem, ktorý v sebe zahŕňa akékoľvek násilné správanie. V našom prípade ide konkrétne o násilie páchané na deťoch. Môže ísť o násilie fyzického, psychického, sexuálneho charakteru ale aj o zanedbávanie, zneužívanie a iné. Často sa obeťou násilného správania stáva aj matka spolu s dieťaťom a následne sa ocitnú v komplikovanej sociálnej situácii, ktorej riešenie nie je práve jednoduché. Ak matka s dieťaťom nemajú možnosť odísť od násilníka k rodine alebo k priateľom, zostávajú zúfalí. Preto je potrebné, aby široká verejnosť bola informovaná o tom, kde sa môžu obeť násilia kedykoľvek obrátiť. Aj z tohto dôvodu sme v bakalárskej práci spomenuli, že jedným z možných riešení je odísť od násilníka do príslušného krízového centra, ktoré poskytuje potrebnú odbornú pomoc obetiam domáceho násilia a tak isto poskytuje aj dočasné ubytovanie. S problematikou násilia sa stretávame aj na internete. Existuje množstvo organizácií, ktoré sa zaoberajú násilím a prostredníctvom svojich reklamných bannerov a web stránok sa snažia informovať ľudí o svojich projektoch, ktoré sú zamerané na predchádzanie, elimináciu alebo na snahu odstrániť násilie prítomné v spoločnosti.

Spolu s literatúrou a všetkými dostupnými zdrojmi, ktoré sme mali k dispozícii, sme v práci popísali tiež všetky známe formy domáceho násilia, s ktorými sa v živote môžeme stretnúť. Jednotlivé formy sme rozdelili do podkapitol a podrobnejšie ich popísali. Medzi formy domáceho násilia patrí fyzické, psychické, sexuálne týranie, zanedbávanie a zvláštne formy týrania. Zvláštne formy týrania sa ďalej členia na Münchhausenov syndróm v zastúpení (by proxy), sekundárnu viktimizáciu, rituálne týranie a zneužívanie, organizované týranie a zneužívanie detí a sexuálna turistika. Súčasťou každej z vymenovaných foriem násilia je psychické týranie, ktoré takmer vždy zanechá na obeť známky po násilnom správaní a popri tom narúša aj psychiku obeť.

V práci sme sa tiež venovali príčinám, ktoré ovplyvňujú vznik násilia páchaného na dieťaťami. Na základe zistení viacerých autorov sme dospeli k záveru, že hlavné rizikové faktory, ktoré ovplyvňujú násilie páchané na deťoch sa nachádzajú najmä na strane rodičov, ďalej tiež aj na strane detí a v neposlednom rade aj na strane spoločnosti. Rodičia ohrozujú svoje deti svojim nadmerným pracovným vyťažením a s tým spojenou nevyšimavosťou, taktiež prítomnosť rôznych zdravotných porúch u rodičov ohrozuje dieťa. Ohrozenie svojho dieťaťa je možné aj na základe prítomnosti závislosti na alkohole, drogách, hracích automatoch alebo rôznych iných návykových či omamných látkach. Akákoľvek závislosť môže ohrozovať pokojný chod rodiny, pričom je tu veľká pravdepodobnosť vzniku násilného správania. Poznáme tiež faktory vzniku násilia na strane detí, kedy môže ísť o adoptované, handicapované, hyperaktívne či inak choré dieťa. Samotné dieťa nemôže za to v akom zdravotnom stave sa nachádza. Ide však o možnú prítomnosť psychickej poruchy u rodiča, ktorá mu nedovoľuje si danú vec uvedomiť a vtedy môže konať nerozumne. Na rizikových faktoroch sa istou mierou môže podieľať aj sociálny systém svojou nedostatočnou dokonalosťou. Zlepšenie sociálneho systému však nie je jednoduché. V prvom rade by sa malo pokúsiť zmeniť ľudstvo samo, svojim prístupom k životu, snahou o zlepšenie sa a uvedomením si istých vecí, ktoré môžu mať za následok vznik násilného správania voči blízkej osobe.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ZDROJOV

BENTOVIM, A. 1998. *Týraní a sexuální zneužívání v rodinách*. Praha: Grada Publishing, 1998. 117 s. ISBN 80-7169-629-3.

CONWAYOVÁ, H. L. 2007. *Domácí násilí (příručka pro současné i potencionální oběti)*. Praha: Albatros, 2007. 158 s. ISBN 978-80-00-01550-7.

CVIKOVÁ, J. 2008. *Konať proti násiliu na ženách a deťoch*. Viedeň: Ministerstvo práce sociálnych vecí a rodiny SR, 2008, 52 s. ISBN 978-80-89125-09-8.

DAVIES, Martin. 2002. *Companion to social work*. Great Britain: Blackwell Publishing, 2002. 500 s. ISBN 0-631-22392-4.

DEBRECENIOVÁ, J. – PUFFLEROVÁ, Š. 2006. *Domáce násilie*. [online]. Bratislava: Občan a demokracia, 2006. [cit. 2009-11-21]. ISBN 80-89140-10-6. Dostupné na internete: <<http://prison-education.oad.sk/sk/text5.html>>

Detské obeť domáceho násilia – rizikové faktory. [online]. 2007, [cit. 2009-11-21]. Dostupné na internete: <<http://www.syndromcan.estranky.cz/clanky/rizikove-faktory/syndromcan>>

DRTILOVÁ, J. 2007. *Zraniteľné obeť a svědci* In: ČÍRTKOVÁ, L. et al. 2007. *Pomoc obeťem (a svědkům) trestných činů*. Praha: Grada Publishing, 2007. 192 s. ISBN 978-80-247-2014-2.

DUNOVSKÝ, J. 2005. *Komerční sexuální zneužívání dětí* In: WEISS, P. et al. 2005. *Sexuální zneužívání dětí*. Praha: Grada Publishing, 2005. 264 s. ISBN 80-247-0929-5.

DYTRYCH, Z. 1995. *Rizikové životní situace a psychické strádání dítěte* In: DUNOVSKÝ, J. et al. 1995. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada Publishing, 1995. 245 s. ISBN 80-7169-192-5.

ELLIOTOVÁ, M. 2000. *Jak chránit své dítě*. Praha: Portál s.r.o., 2000. 153 s. ISBN 80-7178-419-2.

HALFAROVÁ, H. 1995. *Sexuálně zneužívané děti* In: DUNOVSKÝ, J. et al. 1995. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada Publishing, 1995. 245 s. ISBN 80-7169-192-

5.

HERMAN, J. L. 2001. *Trauma a uzdravenie (násilie a jeho následky – od týrania v súkromí po politický teror)*. Praha: Aspekt, 2001. 342 s. ISBN 80-85549-24-7.

CHMELÍK, J. et al. 2003. *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*. Praha: Portál s.r.o., 2003. 208 s. ISBN 80-7178-739-6.

KASANOVÁ, A. 2008. *Spríevodca sociálneho pracovníka – I. Rodina a deti*. Nitra: UKF, 2008. 449 s. ISBN 978-80-8094-277-9 .

Krízová intervencia. [online]. 2009, [cit. 2010-03-19]. Dostupné na internete: <<http://www.centrumnadej.sk/index.php?page=krizova-intervencia>>

LIBERČANOVÁ, M. 2009. *Psychické týranie*. In ZOOMin [online]. 2009, [cit. 2009-11-24]. Dostupné na internete:

<http://www.mladez.sk/buxus/docs/upload_priloha/Zoom_3_2009.pdf>

Linka detskej dôvery. [online]. 2010, [cit. 2010-03-19]. Dostupné na internete: <<http://www.linkadeti.sk/sponzori.html>>

LONGAUER, V. – SELICKÁ, D. – VANKOVÁ, K. 2006. *Vybrané kapitoly zo sociálno - právnej ochrany*. Nitra: UKF, 2006. 103 s. ISBN 80-8050-966-2.

LUCKÁ, Y. – KOBRLE, L. 2002. *Problematika týraných a zneužívaných ľudí* In: VODÁČKOVÁ, D. et al. 2002. *Krízová intervence*. Praha: Portál s.r.o., 2002. 543 s. ISBN 80-7178-696-9.

MATĚJČEK, T. 1995. *Zanedbanost a zanedbávaní* In: DUNOVSKÝ, J. et al. 1995. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada Publishing, 1995. 245 s. ISBN 80-7169-192-5.

MATOUŠEK, O. et al. 2005. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál s.r.o., 2005. 351 s. ISBN 80-7367-002-X.

MIHALOVOVÁ, J. 1999. *Týranie detí ako spoločenský problém*. In Aspekt – Násilie II. ISSN nemá, 1999, č. 1, s. 54 – 57.

MINISTERSTVO PRÁCE SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2008. *Sociálnoprávna ochrana detí a sociálna kuratela – Národný akčný plán pre deti na roky 2009 - 2012*. [online]. 2008, [cit. 2010-03-17]. Dostupné na internete: <<http://www.employment.gov.sk/index.php?SMC=1&id=16339>>

ONDREJKOVIČ, P. – KREDÁTUS, J. – FUCHSOVÁ, 2003. *Sociálna patológia a rizikové skupiny* In: TOKÁROVÁ, A. a kol. 2003. *Sociálna práca – Kapitoly z dejín, teórie a metodiky sociálnej práce*. Prešov: Akcent Print, 2003. 572 s. ISBN 80-968367-5-7.

ONDREJKOVIČ, P. 2008. *Násilie – spoločensky nežiaduci jav (2. časť)*. [online]. 2008, [cit. 2009-11-21]. Dostupné na internete:

<<http://www.humanisti.sk/view.php?nazevclanku=nasilie-%E2%80%93-spolocensky-neziaduci-jav-2-cast&cislocclanku=2008110008>>

Posttraumatická stresová porucha. [online]. 2008, [cit. 2010-03-09]. Dostupné na internete: <<http://www.kbtinstitut.cz/materialy/milos/ptsp.pdf>>

PRAŠKO, J. et al. 2009. *Poruchy osobnosti*. Praha: Portál s.r.o., 2009. 360 s. ISBN 978-80-7367-558-5.

PROCHÁZKOVÁ, J. – SPILKOVÁ, J. 1995. *Psychické týraní* In: DUNOVSKÝ, J. et al. 1995. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dieťa*. Praha: Grada Publishing, 1995. 245 s. ISBN 80-7169-192-5.

PROVAZNÍK, K. 1999. *Sexuální turistika* In: VANÍČKOVÁ, E. et al. 1999. *Sexuální násilí na dětech*. Praha: Portál s.r.o., 1999. 118 s. ISBN 80-7178-286-6.

Psychodiagnostika detí a mládeže. [online]. 2009, [cit. 2010-03-19]. Dostupné na internete: <<http://www.centrumnadej.sk/index.php?page=psychodiagnostika-deti-a-mladeze>>

Sebapoškodzovanie. [online]. 2004, [cit. 2010-03-09]. Dostupné na internete: <<http://monix.mysteria.cz/FAQ.htm>>

SPILOKÁ, J. – DUNOVSKÝ, J. 1995. *Telesné týraní dieťa aktívnej povahy* In: DUNOVSKÝ, J. et al. 1995. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dieťa*. Praha: Grada Publishing, 1995. 245 s. ISBN 80-7169-192-5.

ŠRAMOVÁ, B. 2004. *Domáce násilie páchané na deťoch a mládeži*. Nitra: UKF, 2004. 152 s. ISBN 80-8050-750-3.

Ukazovatele týrania detí. [online]. 2005, [cit. 2010-01-12]. Dostupné na internete: <http://www.aspekt.sk/aspekt_in.php?content=clanok&rubrika=21&IDclanok=140>

VANÍČKOVÁ, E. et al. 1999. *Sexuální násilí na dětech*. Praha: Portál s.r.o., 1999. 118 s. ISBN 80-7178-286-6.

WEISS, P. et al. 2005. *Sexuální zneužívání dětí*. Praha: Grada Publishing, 2005. 264 s. ISBN 80-247-0929-5.